

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

K SOUČASNÉMU STAVU VÝSLOVNOSTNÍCH
NEDOSTATKŮ ŽÁKŮ
1. - 3. ROČNÍKU ZÁKLADNÍ ŠKOLY

**An outline of contemporary imperfections in the pronunciation
of first - third formers at basic school**

Diplomová práce

Autor: Jolana Kolesová

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Ivana Šimková

Datum odevzdání: 27. 4. 2011

ANOTACE

Diplomová práce je zaměřena na současný stav výslovnostních nedostatků žáků 1. - 3. ročníku ZŠ.

Práce se dělí na dvě části. Část teoretická vychází ze studia literatury, která se týká tématu výslovnostních nedostatků žáků mladšího školního věku, prevencí chybné výslovnosti hlásek a principů nápravy nejfrekventovanějších vad.

Výzkumná část se zabývá zjišťováním úrovně vad výslovnosti, srovnáváním vývoje podle věku dětí a pohlaví 1. - 3. ročníku na ZŠ ve Strakonících. Uvádí statistiku šetření a konzultaci s odborníkem.

Součástí práce je zásobník praktických cvičení rozvoje mluveného projevu. Je zaměřen na rozvoj komunikačních schopností dětí mladšího školního věku.

ANNOTATION

Diploma paper is focused on contemporary estate of pronunciation deprival among pupils of the first, second and third classes on primary school.

The paper is divided into two parts - theoretical part and research. The theoretical part is based on the study of literature concern pronunciation deprival among pupils on primary schools, prevention of wrong pronunciation of phones and principles of correcting the most frequent mistakes.

Research is concerned with detecting the level of pronunciation deprival, confronting development according to the age and gender of pupils in the first, second and third classes on primary school in Strakonice. It shows the statistics and consultation with specialist.

Paper includes stock book of practical exercising of development of utterance. It is focused on communication skills of children on primary schools.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové, a to v nezkrácené podobě - v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných ... fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Ve Strakonici dne

.....
Jolana Kolesová

Poděkování:

Děkuji PhDr. Ivaně Šimkové za odborné vedení při psaní diplomové práce a za poskytnutou pomoc, dále pak učitelům, základním školám a foniatrické lékařce, kteří mi umožnili prostudovat konkrétní stav řečového projevu a jeho nedostatků na 1. stupni základní školy.

OBSAH

ÚVOD.....	8
I. Teoretická část	
1. Vývoj logopedie v České republice.....	10
2. Logopedie a její význam.....	12
3. Nejčastější poruchy řeči.....	17
3.1 Patlavost.....	17
3.2 Kórtavost.....	21
4. Zásady reedukace.....	23
4.1 Prevence vad řeči.....	25
5. Prostředky výchovy ke správné výslovnosti.....	26
5.1 Gymnastika mluvidel.....	26
5.2 Rozvoj fonemického vnímání, dechová a hlasová cvičení.....	28
5.3 Cvičení rytmická.....	29
6. Reedukace výslovnosti.....	30
7. Pomůcky.....	39
7.1 Mechanické pomůcky.....	39
7.2 Didaktický materiál.....	40
II. Výzkumná část	
1. Úroveň řečových nedostatků žáků 1. -3. tříd ZŠ ve Strakonici.....	41
2. Diagnostika- zjišťování rozsahu vad výslovnosti.....	42
3. Spolupráce rodiny a školy.....	44
4. Využití poznatků okresní foniatričky a rozhovor s učitelkou základní školy.....	46
5. Statistika a interpretace výsledků šetření.....	51
Závěr.....	76
Literatura.....	78

III. Praktická přílohová část

Seznam příloh

Přílohy

ÚVOD

Dnešní svět je velmi uspěchaný a plný médií. Dospělí tráví většinu času v práci a neuvědomují si, že se děti nemohou dostatečně rozvíjet bez jejich dohledu. Nestačí pouze dítě posadit před televizi, nebo počítač, abychom ho zabavili a mohli se věnovat své práci. Dítě tak nemá možnost rozvíjet své schopnosti a vědomosti. Je důležité, aby mělo mluvní vzor, někoho, komu může sdělovat své zážitky, pocity a rozmlouvat s ním.

Ve škole s žákem komunikují učitelé, kteří se snaží rozvíjet jeho řečové schopnosti a ostatní spolužáci, to však nepomůže problém vyřešit. Vyučující může chtít pomoci dítěti s nápravou chybné výslovnosti, ale pokud rodiče nemají zájem problém řešit, ani dítě tuto snahu nevyvíjí. Ve většině případů se však rodiče staví pozitivně k nápravě řečového projevu svého dítěte.

Existuje již mnoho nápravných metod a pomůcek, jak odstranit tyto problémy. K nápravě mohou přispět především rodiče, ale i učitelé, logopedičtí asistenti a logopedové. Nejdůležitější je však, aby dítě bylo správně motivováno, a mělo tedy samo zájem svou vadu odstranit.

Téma naší diplomové práce je K současnému stavu výslovnostních nedostatků žáků 1. - 3. ročníku ZŠ. Využili jsme poznatky učitelů s dlouholetou pedagogickou praxí, kteří nám umožnili ve svých třídách provádět výzkumnou část diplomové práce. Pedagogové se shodli na tom, že kvalita řečového projevu žáků mladšího školního věku v posledních letech klesá.

V teoretické části čerpáme z literatury předních českých autorů, kteří se zabývali vědecky logopedií. Nejvíce jsme využili literatury Miloše Sováka (1979, 1981, 1984, 1989) Jana Vyštejna (1991), Dany Kutálkové (1996), autorské dvojice Hany Treuové a Ludmily Linhartové (2002) a dalších. Teoretická část obsahuje stručný historický vývoj logopedie v České republice, dále je zaměřena na zásady nápravy řeči, metody odstraňování chybných hlásek. V této části diplomové práce uvádíme logopedické a didaktické pomůcky, které může využívat logopedický asistent na základní škole.

Druhá část diplomové práce má výzkumný charakter. V jejím rámci uskutečňujeme rozhovory s lékařkou okresní foniatrické ambulance

MUDr. Alenou Šmitmajerovou a s učitelkou Mgr. Anežkou Říhovou, logopedickou asistentkou na Základní škole Povážská. Na základě studia výslovnostních nedostatků, praktická část hodnotí stav žáků 1. -3. ročníku základních škol ve Strakonících. Je doplněna grafy, znázorňující přehled vadně vyslovovaných hlásek zkoumaných žáků. Grafy dále porovnávají úroveň vad mezi jednotlivými ročníky a mezi dívkami a chlapci.

V přílohové části uvádíme zásobník praktických cvičení rozvoje mluveného projevu určený pro domácí i školní nápravu. Tato část je psána formou pracovních listů. Obsahuje slova na procvičování nejčastěji vadných hlásek u dětí mladšího školního věku, doplňovací cvičení, básně a říkadla, věty k procvičení.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Vývoj logopedie v České republice

Z pedagogické zkušenosti se vytvářel vědecký základ logopedie. Tento proces závisel na společenských podmínkách. Byl vázán na poměry v kapitalismu, poté na mezidobí druhé světové války, kdy nacistická okupace tvrdě utlačovala projev národní kultury a jakýkoliv pokrok.

Úpravě řečových nedostatků se začali věnovat v minulém století v ústavech pro hluchoněmé a později v pomocných školách. Byly zde děti sluchově a intelektově postižené, ojediněle děti, které nemluvily, nebo jejich řeč nebyla srozumitelná. Pokud se našel učitel, který měl zkušenosti odborníka, mohl vést samostatnou malou třídu, kde žákům předával své zkušenosti a dovednosti.

1. ledna 1900 byla přenesena péče o neslyšící, se souhlasem Zemské rady, do pražských škol. Velkou zásluhu za to měl průkopník Karel Malý. Pokrok způsobil Hubert Synek, který v několikadenních kurzech vyškolicil na Moravě 70 logopedických učitelů, kteří své znalosti a zkušenosti předávali dalším učitelům ve svých okresech. První učebnici školské logopedie vypracoval a vydal moravský odborník Rudolf Kratochvíl. Byla vydána v Bratislavě roku 1924 pod titulem *Vady řeči- logopédie*.

V klinické logopedii se o řečové vady zajímal MUDr. Miroslav Seeman, který se zasloužil o vyškolení učitelek z mateřské školy. Pověřil svého asistenta MUDr. Miloše Sováka spoluprací s logopedy ze škol. Díky tomu byla v 50. letech, za pomoci ministerstva zdravotnictví a školství, logopedie rozšířena do všech okresů a škol. Na vysokých školách se začalo rozšiřovat studium logopedů- pedagogů a byli doškolováni také první foniatři.

Zástupci školství sice zařídili, aby se na vysokých školách logopedie vyučovala, ale neuvědomovali si, jaký má význam výchova logopedie pro rozvoj jazyka, řeči a vzdělávání dětí. Logopedičtí pracovníci nenacházeli pracovní místo, a proto své uplatnění našli ve zdravotnictví.

V 70. letech při zavádění "nového pojetí vzdělávání" bylo plánováno školní logopedické poradenství, ale odpovědní "tvůrci" naprosto podcenili význam výchovné logopedie. Nezajistili výchovu jazyka a řeči přímo na školách, protože prý o řečově postižené děti se postarají logopedi zdravotníků. A právě se zavedením "nového pojetí" začalo rok za rokem průkazně narůstat procento dětí "řečově postižených", stejně jako neúspěšných čtenářů v počátečních třídách. Místo, aby se předcházelo špatnému řečovému vývoji a aby se řeč rozvíjela u všech dětí, dostává se logopedické nápravné pomoci jen části potřebných dětí, a to obvykle pozdě.

V 90. letech začalo být dokonce potlačováno výchovné úsilí školních logopedů s odůvodněním, že "kliničtí logopedi" provádějící nápravu řečových nedostatků ve zdravotnických zařízeních nebo v soukromých poradnách, mají jako jediní právo provádět logopedickou praxi.

Zdroj: internetové stránky:

<http://archart.cz/new/czech/logopedie/logopedie.htm#prevence>[20. 4. 2011]

2. Logopedie a její význam

Logopedie patří mezi nejmladší vědní disciplíny. Od dvacátých let 20. století se až dosud pozvolna rozvíjí jako vědní obor se všemi s tímto procesem souvisejícími problémy.

„Logopedie je vědní obor zabývající se studiem, prevencí a úpravou poruch výslovnosti a vad řeči; součást foniatrie.“ (Kolektiv autorů encyklopedického institutu ČSAV, 1981, s. 381)

Termín vznikl ze dvou řeckých slov: *logos*- slovo, řeč, myšlení, pojem, rozum, a *paidea*- výchova.

Snaží se odstranit, překonat nebo zredukovat narušenou schopnost komunikace, předcházet poruchám a rozvíjet komunikační schopnost. Tento obor spolupracuje s lékařskými obory, psychologii a jazykovědnými obory. Jako samostatný vědní obor se studuje na pedagogických a filozofických fakultách.

Pracoviště poskytující logopedickou péči

Když rodiče zjistí, že jejich dítě má řečové problémy, obrátí se obvykle na dětského lékaře, který během prohlídek sleduje vývoj řeči jejich dítěte.

□ Logoped ve zdravotnictví (klinický logoped) - má vysokoškolské vzdělání v oboru, atestace jako lékař, pracuje na poliklinice, v nemocnici, na soukromé klinice a praxi.

„Resort zdravotnictví by měla být první instituce, kterou dítě se symptomatickými poruchami navštíví. Probíhá ve státních i nestátních, ambulantních i lůžkových zdravotních zařízeních, specializovaných léčebnách, lázních, denních rehabilitačních stacionářích apod. Tyto instituce jsou zaměřeny na diagnostiku, terapii a rehabilitaci, kterou poskytují pracovníci zdravotnictví lékařských i nelékařských oborů (pediatr, foniatr, neurolog, rehabilitační lékař, chirurg, psychiatr, klinický logoped, klinický psycholog, fyzioterapeut aj.).“

„Na zdravotnické specialisty navazují speciální pedagogové, pracující ve speciálně-pedagogických centrech (SPC) nebo v pedagogicko-psychologických poradnách (PPP).“ (Lechta, 2002, s. 67)

□ Logoped ve školství - se často zaměřuje na poruchy učení a logopedické problémy, které souvisí se školní docházkou. Má vysokoškolskou kvalifikaci v oboru, ale na nižší úrovni než klinický logoped.

Resort školství je instituce, pod kterou spadají pedagogicko-psychologické poradny, které zajišťují psychologickou a speciálně pedagogickou diagnostiku. Poradenští psychologové spolupracují se specialisty lékařských i nelékařských oborů.

□ Logopedická asistentka - je obvykle učitelka mateřské školy, která absolvovala krátkodobý logopedický kurz. Jejím úkolem je prevence poruch řeči, řízení fyziologického vývoje řeči a informování rodičů dětí, které jsou ohroženy poruchou. Na doporučení klinického logopeda může spolupracovat s dítětem, pomáhat mu se zadanými úkoly a procvičovat je s ním. Za vývoj dítěte je však plně zodpovědná rodina a je tedy věcí rodičů, na jaké pracoviště se obrátí. Možností je řada a dostupnost je dostačující.

Zdroj: internetové stránky: <http://www.vasedeti.cz/rana-logopedicka-pece-i-clanek-3384> [14. 3. 2011]

Příčiny poruch výslovnosti

Narušené životní prostředí má vliv na dítě již při nitroděložním vývoji. Děti se rodí do světa hluku, nadměrného množství informací, které ho obklopují ze všech stran. Pro prostředí má tedy vliv na poruchy výslovnosti, které nelze ovlivnit. Ale způsob života, který na dítě vliv má, my sami můžeme změnit. Výchovné metody mohou vývoj řeči podstatně ulehčit.

Vliv rodinného prostředí

V dnešním uspěchaném světě mnoho rodin nemá na dítě čas. Nepovídá si s ním, nevypráví pohádky, neodpovídá na jeho otázky, proto tuto činnost přebírají média jako je televize, internet, hifi věž apod. To je jedním z důvodů, proč dětem se nevyvíjejí výslovnostní schopnosti. Na vývoj řeči malých dětí

nevhodně působí kreslené seriály, kde se rychle mění scény a hrdinové mluví příliš rychle. Děti potřebují klid a soustředění, aby mohly vnímat a rozvíjet schopnosti. Slovní zásoba bude velice rozvinuta, pokud si s dítětem budeme povídat básničky, říkanky, číst pohádky a vyprávět příběhy. To bude krok, který dítěti usnadní správné vyjadřování, rozvoj myšlení a cit pro gramatiku. Nesmíme však opomenout i písničky, ve kterých je upevňován cit pro rytmus.

Mnoho rodičů si myslí, že schopnost mluvit je dána od přírody, že dítě se naučí mluvit samo a nepotřebuje k tomu pomoci rodičů. Dalším typem jsou rodiče, kteří až přemrštěně chtějí, aby jejich dítě bylo dokonalé, a vynakládají k tomu maximální úsilí. Někteří si sestaví plán, podle kterého budou dítě učit, jiní zase zahrnují dítě hračkami a jinými podněty. Vyžadují po logopedovi, aby dítě co nejrychleji naučil správně vyslovovat.

Po dítěti bychom neměli vyžadovat to, co samo nezvládne. Nevytvářet na něj přílišný nátlak.

Musíme k němu přistupovat krok po kroku a hlavně neopomenout na pochvalu. Pokud mu budeme vše vysvětlovat, dávat mu úkoly, které samo zvládne, a budeme s ním komunikovat, vyhneme se jakýmkoliv trestům, zákazům a příkazům. Rodiče jsou ti, kdo podkládají základní kámen, schopnost komunikace dítěte a jen na nich záleží, jakým způsobem se dítě naučí mluvit. Po nástupu do školy dítě začne být ovlivněno dalšími faktory, než jsou rodiče a bude již na něm, jak se jeho řeč bude rozvíjet. Začne se osamostatňovat.

Rodiče by si měli uvědomovat, že náprava není jen tak jednoduchá, je dlouhodobá a s dítětem by měli mít trpělivost a vycházet mu vstříc.

Nápravu vad řeči by bylo vhodné zahájit již mezi čtvrtým a pátým rokem života. Při nástupu do školy by dítě mělo mít výslovnost správnou.

Vliv školy

Vstupem do 1. třídy se mění život rodiny. Na děti jsou kladeny velké nároky a je velice důležité, jak se dítě s touto situací vyrovná. Zda dobře, v klidu a poměrně rychle, nebo bude jeho vstup mezi školáky provázen stresem, nepříjemnými zážitky, pocity neúspěchu, úzkostí.

Mezi šestým a sedmým rokem končí rozvoj řeči. Řeč, která se doposud dala utvářet a snadno ovlivňovat se upevňuje, stabilizuje. Proto se co nejrychleji snažíme dokončit úpravu výslovnostních nedostatků. K tomu nám dopomáhá počáteční čtení. Pokud se řeč upevní, je náročnější a pracnější hotové návyky měnit.

Dítě, které bylo dosud odkázáno samo na sebe, má málo zkušeností s knížkami, tráví volný čas doma, sledováním televize má podstatně horší výsledky, než dítě, kterému je věnována pozornost, navštěvuje kroužky, rodiče se mu dostatečně věnují. Vyjadřovací obratnost do značné míry rozhoduje i o tom, zda dítě to, co umí, dokáže patřičně „prodat“. Výuka by měla mít smysl, dítě by se na ni mělo těšit a ne jen si zapisovat do sešitu slova, která se doma naučí, odříká je, ale nebude vědět, co které slovo znamená a nebude schopno správně vyslovit hlásku, kterou by si mělo procvičovat.

Jestliže vyučující logoped dává rodičům pokyny, jak vést výuku nácviku doma, měl by nenápadně kontrolovat a dávat si předvést, jak rodiče s dítětem nacvičují, aby nedošlo k osvojení špatných návyků.

„Jak již bylo řečeno, po nástupu do 1. třídy jsou na dítě kladeny nároky. Proto bychom se měli snažit tyto nároky dítěti usnadnit vhodnými výchovnými postupy.“ (Kutálková, 1996, s. 44)

Příčin nesprávné nebo vadné výslovnosti je celá řada, vlivy pro rozvoj výslovnosti nevhodné se mohou různě kombinovat, proto také existuje celá řada metod, které je třeba individuálně zvolit.

Kutálková, (1996 s. 46) uvádí, že procento dětí, které potřebují logopedickou péči, je dlouhá léta stejné. Ubývá ale relativně snadno odstranitelných poruch, kdy stačí ukázat, jak na to, a lehce cvičit. Přibývá však dětí, které mají rozsáhlou poruchu, způsobenou často základními nedostatky v celkovém vývoji, a proto její odstranění stojí daleko víc času.

„Uvědomme si, že člověk působí na své okolí sice v prvním okamžiku svým vzhledem, zevnějškem, ale rozhodující „dojem“ vždy učiní až poté, kdy promluví. Proto jakékoli opomenutí, jakákoli nepozornost a nedbalost ze strany rodičů mohou způsobit, že dítě bude trpět třeba i vážným celoživotním

hendikepem: odklad školní docházky, potíže při čtení a psaní, potíže při výuce cizích jazyků, problémy v kolektivu - hendikepované dítě často bývá terčem nevybíravého chování spolužáků atd.; v dospělosti může dojít k snížené možnosti pracovního a společenského uplatnění.“ (Dolejší, 2004, s. 101)

3. Nejčastější poruchy řeči

„Jako vadu výslovnosti označujeme veškeré odchylky ve výslovnosti, které přetrvávají do období, kdy se výslovnost ustaluje, což bývá kolem sedmého roku dítěte.“ (Vyštejn, 1991, s. 33)

3.1 Patlavost (dyslálie)

Vyštejn (1991, s. 32) cituje Sováka (1978), podle něhož: „Patlavostí neboli dyslálií nazýváme vadnou výslovnost jedné nebo několika hlásek mateřského jazyka, přičemž výslovnost ostatních hlásek je správná na rozdíl od dysartrie, kdy jde o celkovou poruchu vyslovování.“

„Tzv. fyziologická dyslálie je v podstatě nesprávný, vývojově dosud neustálený odchýlný způsob výslovnosti. Jestliže se výslovnost neupraví v době fyziologické neustálenosti, a přetrvává i po sedmém roce života, pak se spontánně upraví obvykle pouze ve výjimečných případech (pak jde o vadnou výslovnost). V pojetí dyslálie rozlišujeme nesprávnou výslovnost a vadnou výslovnost.“ (Sovák, 1978, s. 123)

„Rozdíl mezi výslovností nesprávnou a výslovností deformovanou je v tom, že „výslovnost nesprávná se v průběhu dalšího vývoje, rozvojem motoriky mluvidel a sluchové diferenciaci ve většině případů upraví. Ovšem pokud již nejde o tzv. výslovnosti deformovanou, jako například když hláska *r* je tvořena měkkým patrem – tj. již výslovnost vadná.“ (Vyštejn, 1991, s. 32)

Příčiny patlavosti:

- **Vliv výchovného prostředí:** Rodiče mnohdy deformují řeč, na dítě šišljají a někteří mají i sami špatnou výslovnost. Dítě pak přejímá ze svého okolí řeč, kterou slyší. Mnohdy ovlivňují výslovnost nejenom rodiče, ale i ostatní děti, se kterými se ve svém okolí setkávají. Přestože se dítě naučí správně vyslovovat, může i poté nastat situace, že ze svého okolí přebírá nesprávnou výslovnost některých hlásek. Vliv na špatnou výslovnost dítěte má neustálé opravování a kárání. Pokud dítě hlásku špatně vyslovuje, rodiče ho nutí, aby ji opravilo, čímž se upevňuje a fixuje její špatná výslovnost

Nedostatek citových vztahů: Vadnou výslovností jsou ohroženy děti žijící v patologickém prostředí. S dítětem je málo hovořeno, v rodině nebývá soulad.

- **Oblast poznávací:** Příčinou vadné výslovnosti může být nedostatečný hudební sluch, nedostatek schopnosti analyzovat a v paměti uchovávat slyšené zvuky, špatná orientace v prostoru a čase.

- **Vady sluchu:**

Neslyšící (děti, které se narodily hluché): tyto děti se musí spoléhat hlavně na odezírání. Vybudování řeči je pro ně velkým problémem. Jejich řeč je silně zkreslená a špatně srozumitelná, je pomalá a nepřirozená.

Nedoslýchavé (dochází k nedostatečnému převodu sluchových vjemů do mozku): v některých případech si rodiče v čas nevšimnou, že jejich dítě špatně slyší, dochází pak k opožděnému vývoji řeči.

Ohluchlé (dítě ztratilo sluch až po vývoji řeči): mají dobře rozvinutou řeč, jejich výslovnost se však může zhoršovat. Obvykle bývá však srozumitelná.

- **Slabomyslnost:** Děti hlásky vyslovují správně, jejich řečový projev bývá nepřesný až nesrozumitelný.

- **Anomálie mluvních orgánů:** Díky mluvidlům, můžeme uskutečnit mluvní projev a jejich odchylky se promítají do výslovnostních možností a schopností. Nejčastějšími odchylkami mluvidel jsou vady skusu a chrupu.

Velice závažná vada mluvidel jsou rozštěpy patra. Artikulace většiny hlásek není možná a hlásky jsou odsouvány směrem dozadu, za rozštěp. Tato vada se také může projevovat nosní rezonancí, která se nazývá palatolálie.

Druhy patlavosti

Vyštejn (1991, s. 37) rozděluje druhy patlavosti na:

I. Patlavost hlásková

U této formy patlavosti jsou vadně vyslovovány jednotlivé hlásky. Vyskytuje se ve čtyřech formách:

- **Mogilálická forma patlavosti**

Při této formě dítě vynechává hlásku. Nejde přímo o vynechání. Nevyslovitelná hláska bývá nahrazena neurčitým nehláskovým vokálem. Místo *ruka* řekne, *uka*, místo *kolečko* vysloví *koečko*.

- **Paralálická forma patlavosti**

Hláska, která dělá dítěti problémy při vyslovení je zaměněna za hlásku, která je artikulačně méně náročná. Například hlásku *r* nahrazuje hláskou *l*, *j*. Místo *koruna* vyslovuje *koluna* nebo *kojuna*.

- **Deformovaná forma patlavosti**

Dítě tvoří hlásku na jiném artikulačním místě, než se správně má vyslovit. Hláska je zvukově deformovaná. Vzniká tak například rotacismus, lambdacismus, sigmatismus apod.

- **Mnohočetná forma patlavosti**

Řeč je obtížně srozumitelná, neboť dítě vadně vyslovuje větší počet hlásek. Jde o tzv. tetismus.

II. Patlavost slabiková a slovní

Dítě izolovaně dovede vyslovit správně hlásky, ale v hláskových seskupeních hlásky vynechává, zaměňuje, řeč je komolena a je nesrozumitelná. Vznikají i úplně nová slova, kterým rozumí pouze nejbližší okolí. Slovo se může zvukově podobat slovu správnému, s tím se nejčastěji setkáváme u dětí nedoslýchavých.

III. Specifická asimilace

Dítě dokáže určité hlásky vyslovit izolovaně správně, pokud se však vyskytnou v jednom slově vícekrát, dochází k připodobnění jedné k druhé. Nejčastěji se vyskytuje u sykavek s, z záměnou za š, ž. Například sušit- *šušit*, žízeň- *žížeň*. K asimilaci dochází i u tvrdých a měkkých slabik. Místo – *ní* vysloví dítě – *ny*, například ve slově *nyní*- *nyný*. Problém nastává, když se dítě učí psát, jak vyslovuje, tak také píše a pak se většinou jedná o dysgrafii.

3.2 Koktavost

„Koktavost, zadrhávání, balbuties- závažná choroba, která má mnoho příčin. Je to velice nápadná porucha komunikační schopnosti. Jedná se o poruchu plynulosti řeči.“ (Kutálková, 1996, s. 102)

„Projevuje se opakováním první slabiky (ma- ma- maminka), poslední slabiky (mamin- ka) nebo také celých slov. Můžeme sem zařadit i protahování slabiky (maaminka). Tyto příznaky se nazývají klony. Pokud se koktavost ponechává a neřeší, vznikají tony (tonus- křeč), kdy dítě tlačí na první slabiku a nemůže z místa, dokud křeč nepřekoná a pak slovo vyrazí a celou větu řekne plynule. Rodiče si často myslí, že jsou to signály, které hlásí další prohloubení poruchy, za zlepšení.“ (Kutálková, 1996, s. 109)

Dítě má strach z řeči, vyhýbá se komunikaci. Můžeme se setkat s poruchami neverbálního chování, kdy má dítě tiky, žvýká, projevuje se motorický neklid.

Dosud není známo, jak koktavost odstranit. Pokud neznáme příčinu narušení plynulosti řeči, nelze ji odstranit, pouze se můžeme pokusit ji potlačit.

Podle Kutálkové (1996, s. 114) nesmíme dítě opravovat, nutit ho, aby znovu a správně opakovalo větu (ani po dobrém, ani po zlém). Nesmíme dát najevo svou nelibost nad nepovedeným slovem nebo větou. Dítě se snaží, chyby nedělá schválně, a proto si zaslouží pomoc, ne pokárání, trest nebo posměch.

Nesmíme dítě přetěžovat, zahrnovat ho přemírou zážitků. Neměli bychom dítě nutit do věcí, které mu jsou vysloveně nepříjemné (recitace před hosty, spaní potmě, některé děti se výrazně straní cizích lidí). Většinou jde o záležitosti, které časem samy odezní.

Dítě si svoje obtíže zpočátku vůbec neuvědomuje, nesmíme proto dopustit, aby si jich všimlo. Pak by se velmi rychle stala z běžných vývojových obtíží diagnóza vyžadující komplexní péči.

Nesmíme dovolit, aby dítě šlo do neznámých situací zcela nepřipravené. Je třeba dítě předem na změnu připravit, přiměřeně mu ji vysvětlit, přitom ale nesmíme lhát, ani když jde o věci nepříjemné (lékařský zákrok).

Musíme dítěti pomáhat s mluvením, napovídat mu slova, otázky klást tak, že rovnou obsahují možnou odpověď. Měli bychom chválit i za snahu a dávat najevo svou radost z dětské řečové aktivity.

Potíže maskujeme tak, aby byly co nejméně nápadné. Nemůže-li dítě mluvit nebo zadrhne-li se, doplníme větu sami, pokračujeme ve vyprávění, dítě se zase přidá a plynule dopoví.

Denně nenápadně rozšiřujeme slovní zásobu dítěte, nejlépe nad dětskými knížkami, pomocí básniček a písniček, vyprávěním pohádek. V básničkách a písničkách je řeč dítěte většinou zcela plynulá, dítěti se dobře mluví, dospělí ho často chválí. Dítě tak znovu získává jistotu ve vyjadřování, a tím i v mluvním kontaktu s druhými lidmi.

Musíme se snažit vytipovat situace, kdy se dítěti hůř mluví, a pokud možno se jim vyhýbáme.

Jestliže obtíže během krátké doby nezmizí, měli bychom rozhodně požádat o logopedické vyšetření. Než dojde ke stanovení individuálního postupu, můžeme zkusit, zda se dítěti nemluví lépe šepotem. Šepot bývá většinou daleko plynulejší než hlasitá řeč. (Kutálková, 1996) Dále se tímto tématem zabývá Jane Fraser (2010), Malcolm Fraser (2000, 2006, 2011) a další.

4. Zásady reedukace

K vývoji vlastní řeči dítěte dochází kolem prvního roku života. Do té doby se dítě snaží vydávat zvuky, kterými vyjadřuje, zda se mu něco líbí, či ne. Dítě nesmí být nuceno k řeči, byla by to zásadní chyba pro jeho vývoj. Důležité je názorně spojit zvuk s realitou a pak realitou podnítit vlastní vyjádření. To znamená, že bychom měli dítě seznamovat s lidmi i věcmi, kteří se kolem něj nejvíce vyskytují. Využívat obrázků, zvuků přírody i zvuků hraček. Vše by mělo být přiměřeně motivováno.

Dítě samo musí pocítit, že chce nějak vyjádřit své emoce, že si může o něco říct, domluvit se.

V tomto věku má velký význam správná mluva a užívání mluvních celků. Neměly by se užívat jako vzor knížky, kde je mluva nějak deformovaná. Dítě se ji pak snaží napodobovat, upevňuje si ji a tato mluva setrvává.

Sovák (1984, s. 258) se odkazuje na Jana Vyštějnu, který se ve své publikaci „*Vady výslovnosti*“ (1991, s. 158) zmiňuje o prevenci speciálně zaměřené na hlásky *r* a *ř*, tj. na hlásky, jejichž úprava v případě patologické deformace bývá nejobtížnější. Prevence se zaměřuje především na zdokonalované hybnosti jazyka (hravým způsobem) a na včasné získání vibračních pocitů rtů a jazyka. Vyštejn uvádí následující nácviky:

- vyplazování jazyka (co nejdéle, kam až dosáhne, pohybovat jím nahoru, dolů, vpřed);
- rychle vysunout a zasunout jazyk (čertík);
- mlaskání;
- lízání (např. med, oschlá čokoláda na talíři);
- rozkmit rtů (frkání, hra na letadlo apod.);
- rozkmit rtů a hrotu jazyka, který je vsunut mezi rty;

„Posledními dvěma cviky je úspěšně paralyzovaná dnes častá příčina vzniku měkkopatrového nebo čípkového *r*. Děti totiž, speciálně chlapci, jakmile si začínají hrát, se snaží napodobit zvuk motoru, auta, traktoru apod. Vzhledem k ještě ne zcela vyzrálé motorické schopnosti jazyka se jim zpravidla podaří

vytvořit hrčivý zvuk měkkým patrem, což vede ke vzniku patologického *r* a *ř*. Právě tomu se dá předejít.“ (Sovák, 1984, s. 258)

4.1 Prevence vad řeči

„Základem prevence poruch a vad komunikačního procesu je výchova řeči v plné šíři; počínaje správným mluvním vzorem, vhodným postojem k dítěti a jeho řečovému vývoji a konče odstraněním či oslabením všeho, co by mohlo vývoj řeči ohrozit.“ (Vyštejn, 1991, s. 153)

E. Škodová, I. Jedlička (2003, s. 354) citují Zahálkovou (1980) podle níž: „Prevence poruch a vad řeči je nedílnou součástí logopedické péče. V širším pojetí je chápána jako součást výchovného procesu probíhajícího v rodině, škole a sociálním či jazykovém prostředí od raného věku dítěte. Všechno, co od novorozeneckého věku dítě prožívá – pozitivní citové vztahy v rodině, podnětné motivační prostředí a přiměřený mluvní vzor atd., formuje nejen jeho osobnost, ale také komunikační schopnosti a dovednosti.“

Prevence vad v rodině

Velký vliv na výslovnost dítěte má především matka. Má k dítěti nejbližší vztah a již od počátku by dítě mělo slyšet správnou výslovnost a nezkomolené výrazy. Na dítě by se nemělo šišlat. Je to předpoklad k tomu, že dítě nebude mít vady řeči.

Sovák (1984, s. 257) uvádí: „V tomto období lze předejít mnoha vadám výslovnosti jednoduše tím, že matka s dítětem hodně mluví, opakuje po něm jeho „zvučky“ s jasnou, ne však přehnanou výslovností. Při kontaktu s dítětem lze používat i slovní zdrobněliny jakožto výrazu mazlení a citového vztahu, pokud ovšem nejsou spojeny s výslovností deformovanou.“

„V první fázi vývoje řeči umí dítě napodobit melodičnost a rytmus řeči. Později napodobuje i hlásky. Některé zvládne lehce a snadno, jiné mu dělají značné obtíže.“

„K vytváření a k zpevnění fonémů v mateřském jazyce se používají napodobovací reflexy a citové vazby. Jinak mohou dřívější zvučky přecházet

v nesprávné tvoření hlásek. Proto se zdůrazňuje a dává do popředí ve výchově řeči od útlého věku význam mluvního vzoru.“

„Pokud hovoříme o mluvních podnětech určených k napodobení, musíme mít na zřeteli nutnost předkládat slova jednoduchá (táta, máma, bába apod.), ovšem rovněž správně a nedeformovaně artikulovaná.“

Prevence vad v předškolních zařízeních

„Významná úloha ve výchově řeči připadá mateřským školám, do kterých se úspěšně přesouvá těžiště logopedické preventivně výchovné péče. Jazyková výchova se zde stala nedílnou součástí předškolní výchovy dítěte. Má v mateřských školách specifické postavení- je integrujícím prvkem prolínajícím všemi ostatními složkami výchovy. Úkolem jazykové výchovy v mateřské škole je rozvíjet slovní zásobu, pečovat o spisovnou výslovnost a zřetelnost řeči, o osvojení a zdokonalování gramatické správnosti mluvených projevů a o rozvíjení povědomí o gramatické správnosti jazyka, jakož i o rozvíjení souvislého vyjadřování.“ (Vyštějn, 1991, s. 156)

5. Prostředky výchovy ke správné výslovnosti

„V rámci péče o správnou výslovnost jsou prováděna sluchová a dechová cvičení, gymnastika mluvidel a cvičení artikulace, které ale zde nemá charakter nápravný, nýbrž je prostředkem výchovy ke správné výslovnosti; děje se tak formou hry, při které se učitelka vhodně voleným slovním materiálem snaží dosáhnout samovolné úpravy výslovnosti dítěte.“ (Vyštejn, 1991, s. 156)

5.1 Gymnastika mluvidel

Jak již bylo zmíněno, je důležité, aby dítě mělo správný mluvní vzor. Ten však někdy nestačí a proto je doporučen další prostředek, kterým je gymnastika mluvidel. Je dobré začít s gymnastikou co nejdříve, protože se tím prohlubuje její efektivnost.

Abychom předcházeli vadám už od útlého věku dětí, můžeme procvičovat mluvidla zábavnou formou, která dítě zaujme a neodradí. Velmi dobře se dá využít gymnastiky mluvidel při jídle. Olizování lžičky nebo talířku, lízání lízátko, přehazování bonbonu v ústech nebo žvýkání je nenásilným cvičením.

Gymnastika mluvidel je doporučována provádět denně doma, i v předškolním zařízení v kolektivu. Začíná se od jednoduchých cvičení, které jsou přizpůsobeny věku dítěte a jsou spojeny se zvuky přírody a technickými zvuky. Cvičení je vhodné provádět před zrcadlem. Důležitá je motivace. Společně s rozvíjením motoriky mluvidel je potřeba rozvíjet sluch pro zvuky jednotlivých hlásek. (Vyštejn, 1991)

Dana Kutálková (1996, s. 195) doporučuje tato cvičení určená pro gymnastiku mluvidel:

- Hra na čertíka- dítě pohybuje jazykem z pusy ven a zpět;
- čertík se rozhlíží, ještěrka mává ocáskem- pohyb jazyka z pravého koutku do levého a zpět;
- olíznout si špičku nosu, bradu, olíznout si horní a dolní ret - pohyb jazyka nahoru a dolů;

- olíznutí rtů kolem dokola;
- dáváme pusinky, foukání, olizujeme si prst namočený do marmelády, pískáme;
- úsměv, pejsek cení zoubky;
- klapání koňských podkov- jazyk se stočí špičkou nahoru a dozadu po patře a rychle se natáhne;
- brnkání prstem o dolní ret;
- kloktání;
- nafouknout obě tváře a prsty propíchnout;
- horními zuby stahovat jogurt z dolního rtu;

Autorky Charlotte Lynch a Julia Kidd ve své knize „*Cvičení pro rozvoj řeči*“ (2002, s. 75) uvádí hry se rty a jazykem, které jsou vhodné na procvičení mluvidel.

Gymnastika by měla být prováděna co nejpřesněji, před zrcadlem, aby nedošlo k nacvičení špatných mechanismů, které by se mohly promítnout do výslovnosti. Začíná se od jednodušších cviků a postupně se přechází ke cvikům složitějším. Včasná aplikace gymnastiky mluvidel, kdy nejsou ještě dostatečně vytvořena artikulační mechanismy, má pro průběh vývoje výslovnosti důležitý význam.

5.2 **Rozvoj fonematického vnímání, dechová a hlasová cvičení**

K tomu, aby byly vytvořeny vhodné podmínky pro vývoj správné výslovnosti, je podstatné rozvíjení fonematického vnímání.

Fonematické vnímání je schopnost umět rozlišit jemné zvukové podněty. Pokud dítě dobře slyší, nemělo by mít problém rozlišit, zda hláska zní správně či ne. Základem správného vývoje řeči je nutnost fonematické diferenciaci. Dítě se musí naučit ve svém řečovém vývoji slyšet a rozlišovat zvuky a intonaci řeči, bez toho by se nenaučilo vyslovovat znělé a neznělé souhlásky.

V knize *„Cvičení pro rozvoj řeči“*, v oddílu *Sluchové vnímání u malých dětí: zvuk* od Ch. Lynch a J. Kidd (2002) autorky uvádí obecné principy k procvičování vnímání zvuku. Seznamováním se se svým okolím a předměty se dítě naučí spojovat zvuky s různými činnostmi a věcmi. Malé děti nejvíce zaujme hlas matky. Při poslechu okolních zvuků rodič napodobuje s dítětem zvuk bouchajících dveří (bum), štěkajícího psa (haf), jedoucího auta (brm brm brm), zvonku u dveří (crrr), zpívajícího ptáka (píp píp), bučící krávy (bú). V oddílu *Sluchové rozlišování* se autorky zaměřují na rozlišování mezi jednotlivými zvuky. Když děti poslouchají malé odlišnosti mezi zvuky, učí se rozlišit výšku tónu, hlasitost, délku tónu a tempo. Naučit se rozeznat tyto rozdíly je užitečné pro porozumění mluvené řeči.

Autorky se také zaměřily na význam ovládání dechu, které je důležité pro utváření řeči. Dechová cvičení slouží jako preventivní cvičení, která jsou určena k zabránění mluvení při vdechu atd. „Člověk to trénuje a zlepšuje od samého začátku života, prostřednictvím pokusného žvatlání, které se vyskytuje u malých dětí.“ Lynch, Kidd (2002, s. 25) Tato cvičení jsou součástí terapie koktavosti, breptavosti, dětské mozkové obrny.

Cvičení se provádí při pohybových aktivitách ale i v klidu a uvolnění.

Namotivujeme děti hrou „foukání jako větřík“. Pomalu se nadechují nosem a souvisle pomalu vydechují ústy za vyslovení „f“ nebo „š“.

„Napodobování větru“- krátký nádech a dlouhý pomalý výdech.

Další motivační hru můžeme zařadit „Co víc voní“ Děti se přerušovaně nadechují- přivoní si k jablku, ke švestce a přerušeně vydechují. Při výdechu vyslovují u jablka „á“, u švestky „é“.

Hlasová cvičení v logopedii mají za účel, aby dítě dokázalo ovládat fyziologicky správně vytvořený hlas, a aby mohlo realizovat mluvenou řeč. Děti musí mít pocit uvolnění.

5.3 Cvičení rytmická

Rytmus je spojen v řečové výchově s tělesnými i mluvními pohyby. Využíváme ho v dětských hrách, které jsou spojeny s říkadly a písněmi. Rytmizační hry provádíme s větším počtem žáků. Slouží ke zlepšení fyzické kondice, aktivují senzomotorickou oblast, zvyšují sebevědomí a chuť ke komunikaci.

Kábele (1988, s. 16) uvádí didaktické hry na procvičování slovního rytmu. Děti pojmenují obrázkový vzor a následně vytleskávají rytmus slova. Hra se může obměnit hrou na tělo.

Rytmická cvičení uplatňujeme nejen v řečové výchově, ale i ve čtení, psaní, počtech, věcného učení a i v tzv. přechodových činnostech. Jsou to činnosti, při kterých žáci přecházejí do jídelny, čekají na oběd, svačinu, v umývárně, až si spolužáci umyjí ruce, v v šatně, než se ostatní převléknou.

6. Reeducace výslovnosti

Ve výzkumné části se zabýváme nejčastějšími chybně vyslovovanými hláskami na základní škole, jako jsou *l, d', t', ň, c, s, z, č, š, ž, r, ř*. Praktická část uvádí pracovní listy na procvičení těchto chybných hlásek. Zde uvedeme, jakým způsobem se tyto chybné hlásky tvoří a napravují.

Je několik zásad, podle Vyštejna (1991, s. 78), kterými bychom se měli při výuce jednotlivých hlásek řídit.

- správnou mluvou se snažíme předcházet vzniku vad výslovnosti;
- pokud vady výslovnosti vzniknou, snažíme se je co narychleji rozpoznat a ošetřit;
- u dětí, které jsou předškolního a mladšího školního věku dáváme přednost kolektivní výuce než individuální;
- dítě musí být vhodně motivováno, musí být co nejvíc aktivováno a výuka musí být přizpůsobena jeho síle, aby nebylo přepínáno;
- velice důležitá je spolupráce rodičů a osob, které jsou s dítětem v každodenním styku, s logopedem;
- z dítěte nesmíme dělat pacienta. To by na jeho i na rodinnou psychiku mělo špatný vliv;

Dále musíme brát na zřetel, že nejen řeč je jediný prostředek komunikace dítěte. Zaměřujeme se tedy i na:

- zlepšení obratnosti rukou s respektováním a podporováním přirozené laterality;
- na rozvoji fonemického sluchu, což lze uplatnit v kolektivu dětí pomocí různých her, kde děti např. mohou rozlišovat různé zvuky- hlasy zvířat, zvuky z města, výšku a hloubku tónu apod.;
- na chuť k mluvení;
- na rozvoj slovní zásoby, gramatických forem mateřštiny a mluvní pohotovosti;

- na rozvíjení oblasti citové, estetické a mravní;

Není dáno, že tyto zásady musí logoped používat. Vždy je náprava výslovnosti přizpůsobena individuálním potřebám dítěte a logoped je může obohacovat o své zkušenosti.

Správnou výslovností jednotlivých hlásek se zabývá řada autorů: autorská dvojice F. Kábele a B. Pávková (1988), D. Kutálková (1996), autorská dvojice B. Pávková, R. Šmarda (2009), S. Pišlová (1996), H. Treuová a L. Linhartová (2002) J. Vyštejn (1991) a další. Autoři se v nácviku jednotlivých hlásek vesměs neliší. Jejich knihy jsou většinou určeny pro logopedy a logopedické asistentky v mateřských a základních školách. Některé z nich uvádějí i rady pro rodiče, ve kterých je uvedena metodika vyvozování hlásek přibližující rodičům danou problematiku.

- Hláška l

Správná výslovnost hlásky l je předpokladem pro vytváření hlásky r. Proto její včasné a správné vytvoření vlastně patří do prevence rotacismu. Často se stává, že současně s úpravou hlásky l začne dítě vyslovovat hlásku r. (Vyštejn, 1991)

Pokud má dítě problém s výslovností hlásky l, často ji nahrazuje jinou hláskou j, nebo v. Ze slov *lupen* tedy vznikne *jupen*, *láska*- *váska*. V dalším případě hlásku vynechá.

Chybnou hlásku nejprve začneme vyvozovat nápodobou. Podle Pávkové, Šmardy (2009) dítěti ukážeme, jaké má být správné postavit mluvidla. Otevřeme ústa, hrot jazyka za horní řezáky a vyslovíme slabiku *la*. Dítě sleduje v zrcadle správný pohyb jazyka. V případě, že se mu to nedaří, je vhodná hra na čertíka, kdy pohybuje jazykem nahoru a dolů a do stran. Hlásku vyvodíme zpočátku ve slabikách *la*, kdy použijeme písničku, kterou dítě dobře zná. Poté můžeme zařadit do ostatních slabik a slov. Některé děti mají problém zařadit hlásku l do slov (místo *plave* řekne *pave*, *pálka*- *páka*, *chleba*- *cheba*). Abychom zabránili tomuto špatnému vyslovování, vylovujeme opačně. Nejprve začneme slabikou *lap*, *lap*, *lap*, zrychlujeme *laplaplaplap* a výsledkem bude *pla*.

Dítěti tedy řekneme, že má otevřít ústa, zvedne špičku jazyka za horní zuby a směrem dolů je olízne. Jazyk sklouzne dolů a pleskne.

Nejprve začneme nácvik na slabice *la*, poté i na ostatních slabikách *le*, *lo*, *lu*, *li*.

- **Hlásky *d'*, *t'*, *ň***

Abychom mohli vyvodit hlásky *d'*, *t'*, *ň*, což se nazývá měkčení, musíme nejprve zvládnout správně vyslovit hlásky *d*, *t*, *n*. „Hrot jazyka se opírá o dolní řezáky, hřbet jazyka je přitisknut k tvrdému patru. Necháme dítě vyslovovat *ty*, *ty*, *dy*, *dy*, *ny*, *ny*. Sledujeme a případně napomůžeme správnému postavení jazyka špátlí. Tím by se měla vyvodit žádaná hláska *ti*, *ti*, *di*, *di*, *ni*, *ni*.“ (Treuová, Linhartová, 2002, s. 126).

Vhodnou pomůckou pro nácvik těchto hlásek jsou měkké a tvrdé malé míčky. Jestliže dítě vyslovuje měkké hlásky *d'*, *t'*, *ň*, začne mačkat jednou rukou měkký míček, pokud vyslovuje tvrdé hlásky, mačká druhou rukou tvrdý míček.

Rozlišování sykavek

Sykavky se dělí na ostré- *c*, *s*, *z* a na tupé sykavky- *č*, *š*, *ž*. Bývají velice často chybně vyslovovány. Pávková, Šmarda (2009) uvádí, že problém je v tom, že dítě dává jazyk mezi zuby. Pro nápravu někdy stačí, postavit dítě před zrcadlo, říct mu, aby skouslo zuby a vyslovovalo slova, která na sykavky začínají. Pokud se nám vada nepodaří odstranit tímto způsobem, začneme vytvářet hlasivky za pomoci pomocných hlásek.

Dětem může činit velké obtíže rozlišování sykavek. Měli bychom nejprve upevnit sykavky *c*, *s*, *z* a *č*, *š*, *ž* a pak začít s rozlišováním.

O spodobě znělosti můžeme mluvit v případě, pokud dítě nepozná rozdíl mezi sykavkami. Slova, která obsahují dvě rozdílné sykavky, jako například slyšet zní jako slyset nebo slyšet. Procvičování by mělo nejprve proběhnout v krátkých větách, ve kterých jsou slova každé s jinou sykavkou. Poté můžeme začít s nácvikem slov, ve kterých jsou obsaženy rozdílné sykavky.

Vyštejn (1991, s. 43) uvádí, že nejčastější ze sigmatismů je sigmatismus mezizubní, neboli interdentální. Projevuje se více, či méně vysunováním jazyka mezi dolní a horní řezáky. Vzniká při problémech s nosním dýcháním. Dítě se nadechuje ústy a dochází k růstu nosní mandle.

• Hláška c

Jestliže dítě nezvládne vyslovit hlásku *c*, začne ji nahrazovat jinými hláskami, jako jsou *s*, *š*, *č*, *ch*. Místo slova *cibule* tedy vysloví: *sibule*, *šibule*, *čibule*, *chibule*.

Podle Pávkové, Šmardy (2009) hlásku *c* vyvodíme tak, že řekneme dítěti, aby skouslo zuby a vyslovilo hlásku *t*. Dítě se usměje, přičemž se hrot jazyka bude opírat o dolní zuby.

Poté můžeme zařadit hlásku do slov. V případě, že dítě nedokáže spojit hlásku *c* se samohláskou a nedaří se mu vytvořit slabiku, řekneme mu, aby vyslovoval opačným sledem- *EC*, *EC*, *EC*, *EC*- *CE*.

Náprava chybně vyslovovaných sykavek může trvat delší dobu, ale pokud s dítětem procvičujeme pravidelně, vadu lze odstranit.

• Hláška s

Při chybné výslovnosti hlásky *s*, řekneme dítěti, aby šeptem vyslovilo hlásku *c*, kterou prodlouží a zasyčí jako *had*. Na konci ho zdůrazní (*ccccsssss*). Při správné výslovnosti hlásky *s* Pávková, Šmarda (2009) uvádí, že jsou zuby u sebe, rty se usmívají a jazyk se dotýká dolních zubů. Dítě zasyčí, syčení zkrátí a už zvládne vyslovit hlásku *s*.

Nejjednodušší bude pro dítě zpočátku vyslovovat hlásku *s* na konci slova, poté uprostřed a na začátku

Jestliže dochází ke stejnému problému spojení hlásky se samohláskou a dítě nezvládne vytvořit slabiku, jako u vyslovování *c*, docílíme správného vyslovení opačným sledem např. *ES*, *ES*, *ES*, *ES*- *SE*.

Pokud dítě již umí vyslovit slabiku, začneme procvičovat slova a hlásku upevňujeme ve větách, v textech a říkankách. Poté výslovnost opravujeme v běžném rozhovoru s dítětem.

- **Hláška z**

Hláška *z* se vyslovuje stejným způsobem jako hláška *s*. Pávková, Šmarda (2009), mluvidla jsou stejně postavena, jako když vyslovujeme hlásku *s*. zuby jsou u sebe, jazyk se dotýká dolních zubů. Jediným rozdílem mezi hláskami *s* a *z* je, že hláška *s* je neznělá, oproti hlásce *z*, která je znělá.

Někdy se stane, že dítě nedokáže vyslovit hlásku *z* a zaměňuje ji za *š*, *s*, *ž*, *ch*, pak vyslovuje *záda- šáda, sáda, žáda*. Pokud dítě správně vyslovuje hlásku *s*, neměl by mu činit problém si vybavit hlásku *z*. V případě, že dítě zaměňuje *z* za *s*, musíme docílit znělosti a to tím, že si dítě, nebo logoped, přidrží hřbet ruky pod bradou. Hlávky *s* a *z* poté vyslovuje střídavě a pochopí znělost. *s*-*z* střídáme ve slabikách. Následně zařadíme *z* do slov.

Namotivujeme dítě, že si zahrajeme na hada *sss* a včelu *zzz*. Syčení a bzučení je podobné, protože v obou případech se jazyk dotýká dolních zubů, které jsou u sebe, ale k bzučení přidáme hlas.

- **Hláška č**

Nácviku výslovnosti hlásky *č* Pávková, Šmarda (2009) uvádí, že dítě mírně skousne zuby, lehce našpulí rty a jazyk nepatrně oddaluje od zubů. Ze rtů vytvoří malé okénko, ve kterém je vidět horní a dolní řada zubů. Pokud dítě nezvládne napodobit, použijeme hlásku *t'*. Dítěti řekneme, aby se podívalo do zrcadla, našpulilo pusku do kroužku a zašeptalo *TI TI TI* s přidechem, ozve se *Č/ Č/ Č/*, jako volá na kočičku. Opatrně přidáme hlas a zkusíme použít ve slovech.

Hlásku *č* můžeme vyvodit z hlásky *c*, kdy dítě vyslovuje *c*, my si můžeme pomoci kroužkovou sondou a posunujeme hrot jazyka vzhůru k patru a mírně vzad. Tuto sondu používáme, dokud dítě nepochopí, jak se hláška vyslovuje.

Pokud dítěti nejde vyslovovat hlášku *č*, velice často ji nahrazuje hláskami *c*, *s*, *š*, *ch* a pak například slova čaj zní jako *caj, saj, šaj, chaj*.

- **Hláška š**

Hlásku š podle Pávkové, Šmardy (2009) vyvozujeme stejným způsobem jako hlásku č. Dítě mírně skousne zuby, lehce našpulí rty a jazyk nepatrně oddaluje od zubů. Jestliže dítě nezvládne vyslovit hlásku š, často ji zaměňuje za jiné hlásky jako je č, s, *ch* a pak místo slova *koš* řekne *koč, koc, koch*.

Pokud zvládne říci správně hlásku č, můžeme ji použít jako hlásku nápomocnou. Hlásku č vyslovíme prodlouženě. Dítěti vysvětlíme, že bude napodobovat šumění stromů Čššššššššš. Po několika procvičeních č vypustíme a napodobíme, jak dělají vlaky ŠŠŠŠ.

Hlásku ve slovech můžeme začít používat, jestliže toto zvládne. Může mu to činit problém, proto využíváme slabik, které my předříkáváme a dítě připojí, jak dělá vláček. *my-* přidej š, *ko-* přidej š, *pi-* přidej š, *dá-* přidej š, *vá-* přidej š.

Následuje přidávání do slov a slovních spojení. Vhodnou pomůckou je kroužková sonda, kdy dítě se snaží vyslovit hlásku š a zlehka mu zatlačujeme hrot jazyka. Začne si vybavovat hlásku š.

- **Hláška ž**

Hlásku ž vyslovíme stejně jako hlásku š. Podle Pávkové, Šmardy (2009) řekneme dítěti, aby mírně skouslo zuby, lehce našpulilo rty a jazyk nepatrně oddalovalo od zubů. Hláška ž je hláška znělá, oproti hlásce š, která je neznělá. Přidáváme tedy hlas. Zvládne-li dítě vyslovit hlásku š, není pro něj problém vyvození hlásky ž. Chybou je, když dítě místo hlásky ž říká š a pak například slovo *židle* vyslovuje jako *šidle*.

Aby dítě pochopilo, jak se tato hláška vysloví a že se jedná o hlásku znělou, logoped, nebo samo dítě si přidrží hřbet ruky pod bradou. Ucítí vibrace, které vznikají při vyslovení Ž. Jazyk je však při obou hláskách na stejném místě.

Rotacismy

Rotacismy jsou poruchy výslovnosti hlásek *r* a *ř*. Jedná se o jednu z nejčastějších vad řeči. Chybná výslovnost hlásky *r* se nazývá *rotacismus*, obtížná výslovnost hlásky *ř* *rotacismus bohemicus*.

Tyto poruchy se projevují vynecháváním, nebo nahrazováním problémové hlásky za jinou, např. za *j*, *l*, *v*, *h*, *d*. Tyto problémy však můžeme odstranit pravidelným procvičováním.

Chybná výslovnost hlásky *r* se vyskytuje ve třech formách. Ve formě *mogilálické* a *paralálické* bývá hláska zaměňována za hlásky *l*, *j*, *h*, dále ve formě *deformované*. U hlásky *ř* jsou nejčastějšími vadami *paralálie*. Dítě zaměňuje hlásku *ř* za hlásky *j*, *h*, *z*, *ž*, *d*, *d'*. (Vyštejn, 1991)

• Hláska *r*

Hlásku *r* Pávková, Šmarda (2009) tvoří tím způsobem, že dítě okraj jazyka mírně přitiskne k patru k výběžkům dásní horních zubů a proud, který vydechuje, rozkmitá špičku jazyka. Pokud dítě nedokáže rozkmitat jazyk, místo hlásky *r* vyslovuje *l*, *j*, *v*, *d*. V tomto případě místo slova *ryba* vznikne slovo *lyba*, *jiba*, *vyba*, *dyba*. Stává se, že dítě hlásku úplně vynechá, nebo se kmity tvoří na nesprávném artikulačním místě.

Při nápravě chybné hlásky využíváme nápodoby. Dítě napodobuje zvuky, hlasy zvířat a ptáků. Pokud se hláska nápodobou nevytvoří, využijeme pomocného zvuku hlásky *d*. Hláska *r* se tvoří na stejném artikulačním místě jako hláska *d*. Do slov zařazujeme místo hlásky *r* hlásku *d*, ale *d* musí být vysloveno nevýrazně a krátce. Hláska *d* nesmíme oddělovat od hlásky *t* (Tdnka). Důležitý pro nápodobu je správný mluvní vzor.

S dítětem zkusíme napodobit traktor *trrrr*, holoubka, jak vrká *vrků*, jak krocan hudruje *hudry hudry*.

• Hláska *ř*

Pokud máme správně upevněnou hlásku *r*, můžeme z ní vytvořit hlásku *ř*, neboť hláska *r* je artikulačně blízká hlásce *ř*. Pávková, Šmarda, (2009) uvádí,

že dítě vysloví hlásku *r*, rty mírně našpulí, skousne zuby a výdechový proud vzduchu rozkmitá hrot jazyka. Kmity by měly být častější než u hlásky *r*.

Jestliže dítě správně vyslovuje hlásku *r*, šeptem zkusí přeríkávat *tri dri* a ozve se *tři dři*. Slova s hláskou *ř* dítě nejdříve šeptá a pak postupně zesiluje. Některé dítě umí vyslovit hlásku *ř*, ale neumí hlásku *r*. V tomto případě řekneme dítěti, aby vsunulo svůj ukazováček mezi stoličky, tím se rozevře čelistní úhel a opakuje slabiky, které začínají na *trá drá brá* apod. Dítě vyslovuje *třá*, ale ozve se mu *trá*. Poté začneme spojovat do slov.

7. Pomůcky

7.1. Mechanické pomůcky

Při výuce správné výslovnosti někdy nestačí jen slovo, a proto můžeme použít mechanické prostředky. Je to dobrá pomůcka, která může urychlit nápravu patlavosti.

Jednou z nejčastěji využívaných pomůcek je **drátěná sonda**, která dítěti umožní si představit, do jaké polohy má položit jazyk. Kroužková sonda je vyrobena logopedickým pracovníkem. Na podobný způsob také můžeme využít **dřevěné špátle**. Logoped využije stejné dřevěné špátle, které používají lékaři při prohlídce ústní dutiny. Jsou běžně dostupné ve zdravotnických potřebách.

K upevnění artikulace se využívá **logopedické zrcadlo**. Dítě podle něj může sledovat artikulační mimiku nebo polohu jazyka a pokouší se druhou osobu napodobit. Pro kolektivní výuku výslovnosti je dlouhé zrcadlo.

Další pomůckou je magnetofon. Dítě je průběžně nahráváno a sledujeme jeho pokroky. Samo může hodnotit své úspěchy a kontrolovat se. Osvědčenou metodou je cvičení, které se nazývá **všechno třikrát**. Nejprve dítě pojmenuje obrázek, nebo přečte text svým způsobem, totéž správně zopakuje osoba, která provádí výuku a poté to dítě opakuje. Celou dobu je cvičení zaznamenáváno pro srovnání.

7.2. Didaktický materiál

Jaký didaktický materiál vybereme, to závisí na věku dítěte.

U dětí, které jsou v předškolním věku v první řadě, využíváme obrázků a říkanek. Děti rády využívají rytmus, rým a mluveného slova. Sovák (1963) uvádí, že *„rytmus je pro dítě důležitější než slovo“*, Kábele(1965): *„smysl pro rytmus je u dětí tohoto věku obzvláště silný.“*

V logopedii však nemůžeme využít všechny říkanky, které mají děti k dispozici. Musí splňovat logopedické požadavky, kdy se co možná nejvíce vyskytuje procvičovaná hláska. Nemůžou zde být hlásky, které dítě neovládá.

Je jasné, že v logopedická říkanka musí dávat smysl a nesmí vytvářet nějaké jazykolamy. Musí být na výslovnost nenáročná a děti musí zaujmout. To je velice důležité pro motivaci.

Již řadu let Ústav zdravotní péče v Praze vydává pod názvem *„Učíme se správně vyslovovat“* kartičky s obrázky a říkankami, které slouží k procvičování jednotlivých hlásek. Je to metodický materiál, který má motivační účel, kdy je dítě za svůj výkon odměňováno.

K didaktickému materiálu nadále řadíme tzv. **cvičná slova**. Ta se používají k vyvozování a k nácviku určité hlásky. Jsou to slova, která jsou velice vhodná pro nácvik artikulačně nezvládnuté hlásky. Vhodná slova však musíme vybírat dle věku dítěte. Více uplatňujeme slova, která jsou v jeho zájmové oblasti. Jako chyba se bere, když dítě opakuje a odříkává slovíčka. Slova vždy spojujeme s obrázky, hračkou, s kresbou. Je pouze na logopedickém pracovníkovi, jaká vhodná slova pro dítě vybere. Musí odpovídat jeho věku a jeho zájmům.

Můžeme využít i slova, která jsou méně frekventovaná v dětském slovníku. Použitím těchto méně známých, nikoli artikulačně náročných slov docílíme toho, že se dítěti lépe podaří vyvodit správnou hlásku (zvuk).

K upevnění vytvořené a procvičené hlásky využijeme vhodné články z čítanek, učebnic, beletrie i z novin. Pomáháme tak k intelektuálnímu rozvoji, a celkové vyjadřovací schopnosti dítěte. (Vyštejn,1991)

II. VÝZKUMNÁ ČÁST

1. Úroveň řečových nedostatků žáků 1. -3. tříd ZŠ ve Strakonících

Diplomová práce se zabývá zkoumáním výslovnostních nedostatků žáků 1. -3. ročníku ZŠ. Výzkum probíhal na třech základních školách ve Strakonících. Do těchto základních škol dochází do 1. -3. ročníku přibližně 500 žáků.

V naší práci uvádíme celkem 166 žáků, u kterých jsme vypořizovali výslovnostní nedostatky. V prvních ročnících jsme vypořizovali 66 žáků s vadami, z toho 31 chlapců a 35 dívek. Ve druhých ročnících 61 žáků, kde bylo 35 chlapců a 26 dívek. Jelikož ve třetích ročnících děti nemají takové problémy s výslovností jako v prvním a druhém ročníku, shledali jsme pouze 39 žáků s poruchou řeči, z toho 21 chlapců a 18 dívek.

Za úkol bylo zjistit, jaké řečové nedostatky mají žáci 1. -3. ročníku základních škol a které výslovnostní vady se u žáků nejčastěji vyskytují.

Stanovili jsme si hypotézy:

H1: Domníváme se, že současný stav výslovnostních nedostatků žáků 1. -3. ročníků se výrazně lepší s rozvíjením slovní zásoby.

H2: Vzhledem k pohlaví budou mít chlapci větší obtíže s výslovností hlásek.

H3: Předpokládáme, že nejčastějšími vadami řeči budou rotacismy a sykavky.

2. Diagnostika- zjišťování rozsahu vad výslovnosti

Hlavním cílem výzkumné části diplomové práce na téma K současnému stavu výslovnostních nedostatků žáků 1. - 3. ročníku základní školy bylo analyzovat řečový projev žáků na základních školách v 1. - 3. ročníků ve Strakonících.

Výslovnostní nedostatky jsme zjišťovali u všech žáků 1. - 3. ročníku, ve výzkumné části však budou uvedeny děti, které ve výslovnosti chybovaly. Celkový počet těchto dětí je 166, z toho 87 chlapců a 79 dívek. Zjišťování výslovnostních nedostatků proběhlo na počátku školního roku 2010/ 2011.

Využili jsme dvě výzkumné metody, abychom nasbírali dostatek informací, což bylo pozorování a rozhovor.

„Pozorování je základní vědecká metoda. V užším smyslu lze pak pozorování dělit na pozorování sebe sama, zaměřené na vlastní prožívání (introspekce), a pozorování jiných (extrospekce).“ (Nakonečný, M., 1998, s. 102)

„Rozhovor je pomocná psychologická diagnostická metoda. Při volném rozhovoru je určen pouze cíl rozhovoru a konečnou formulaci otázek i průběh dotazování přizpůsobuje tazatel konkrétní situaci.“ (Kolektiv autorů encyklopedického institutu ČSAV, 1982, s. 143)

Nejprve jsme provedli rozhovor s učitelkami příslušných ročníků, které nám podaly informace o každém vyšetřovaném žákovi a upozornily nás, na které dítě bychom se měli více soustředit. Dále nás zajímalo, zda žáci dochází do logopedické ambulance, zda je ve škole veden logopedický kroužek a jak se staví rodiče k problému výslovnostního nedostatku svého dítěte. Poté jsme provedli samotnou analýzu vyšetřovaného žáka.

Před samotným pozorováním jsme se seznámili se základy logopedie z literatury, kterou uvádíme v závěru diplomové práce. Snažili jsme se zorientovat s nejčastějšími problémy vady řeči, se kterými se žáci mladšího školního věku potýkají.

Naplánovali jsme si následující systém, kterého jsme využili při pozorování žáků. Tento systém jsme dále použili při interpretaci výsledků šetření a při sestavování grafů. Při rozhovoru s jednotlivými žáky jsme své

otázky přizpůsobovali situaci, abychom zjistili u každého dotazovaného žáka jeho řečové schopnosti. Poté jsme hovořili s dětmi s vadou řeči a zjišťovali jsme, jakým způsobem je vedena náprava. S každým žákem byl proveden po vlastním rozboru individuální rozhovor. Byly mu položeny otázky: zda navštěvuje logopeda, nebo k němu někdy docházel, případně s jakým problémem, zda dochází na logopedický kroužek a jestli s ním rodiče doma procvičují.

Vlastní rozbor výslovnostních nedostatků byl založen na opakování předem připravených slov obsahujících zkoumanou problematickou hlásku. Tato slova byla žákům zřetelně, pomalu a srozumitelně předříkávána, a jejich úkolem bylo pouze je zopakovat. Slova nesměli vidět, protože by si je mohli zapamatovat a nemohli bychom zjistit, zda zvládnou vnímat a diferencovat významotvorné hlásky (fonémy). Výsledky byly zaznamenávány a následně rozebrány i s vyučujícím příslušné třídy.

V rámci výzkumné části jsme navštívili strakonickou ordinaci okresního foniatra MUDr. Aleny Šmitmajerové, která nám podala informace o současném stavu výslovnostních nedostatků, o možných příčinách těchto problémů, o jejích zkušenostech z foniatrické praxe, možnostech nápravy výslovnostních nedostatků, a jakým způsobem se dá zabránit vzniku řečových problémů. Dále jsme vedli rozhovor s Mgr. Anežkou Říhovou, která působí jako logopedický asistent a vede logopedický kroužek na Základní škole Povážská.

3. Spolupráce rodiny a školy

Spolupráce rodičů a školy je nezbytnou součástí při nápravě výslovnostních nedostatků. Rodiče by měli být informováni, jaké jsou hlavní zásady nápravy, měli by vědět o metodice nápravy, proč a co se dítě zrovna učí. Pokud rodiče budou mít přehled, jakým způsobem náprava probíhá, nedojde k nedorozumění.

Informace, které logoped rodičům podává, by rodiče měli chápat. Měl by ověřovat a zjišťovat, zda rodiče všemu rozumí a řídí se podle jeho instrukcí. Je důležité, když rodiče sami předvedou, jakým způsobem s dítětem procvičují. S dítětem by měl nacvičovat ten rodič, který s ním dochází na vyšetření. Díky zapojování rodičů do celého procesu nápravy dosáhneme toho, co chceme, tj. odstranění příčiny, která by mohla výuku negativně ovlivňovat. Rodina musí během celé nápravy spolupracovat.

K tomu, aby logopedická péče plnila svůj účel, je důležité, aby třídní učitel nebo logopedický asistent stále spolupracoval s rodiči žáků. Učitel během celého školního roku podává rodičům informace, pokyny, radí jim, jak utvářet vhodné citové, motivující prostředí a jak napomáhat v úpravě řečových problémů. Rodiče dostávají i písemné pokyny, jak dítěti pomáhat a čeho se mají při výuce vyvarovat.

Již při zápisu do 1. ročníku základní školy učitelé zjišťují úroveň výslovnosti budoucích prvňáčků. Pokud objeví dítě s výslovnostní poruchou, upozorní rodiče, že by měl co nejdříve navštívit logopeda, který pomůže napravit nedostatek. Výjimečně se setkávají i s rodiči, kteří si toto vůbec neuvědomují a nechápou, že dítě špatně vyslovuje, protože oni mu rozumí.

V posledních letech se výslovnostní poruchy objevují mnohem častěji, děti více naslouchají médiím, než hovoří s rodiči.

Většinou rodiče však pochopí, že by mohlo mít dítě při výuce problémy a snaží se, aby vady odstranili ještě před nástupem do školy.

V některých školách pracují učitelky, které absolvovaly základní logopedické školení. Je důležité, aby matka měla dostatek informací, jak dále s dítětem doma procvičovat. Většinou mají děti notýsek, kam jim učitelka

zapisuje co a jak procvičovat. Zodpovědní rodiče doma denně sledují a procvičují.

Chvilka cvičení ve škole nestačí, domácí příprava je nutná. Rodiče by měli rozumět postupům, jak lze nápravu uskutečňovat, nejlépe je, když rodič s dítětem navštěvuje tato logopedická cvičení, ať už ve škole nebo u odborného logopeda.

4. Využití poznatků okresní foniatričky a rozhovor s učitelkou základní školy

V rámci své výzkumné práce jsem navštívila i odbornou lékařku ORL-okresní foniatričku MUDr. Alenu Šmitmajerovou. Tato lékařka má již dlouholetou praxi. Položila jsem jí několik otázek, týkajících se mého výzkumu.

1) S jakými nejčastějšími foniatrickými poruchami se ve své práci setkáváte?

Nejčastější poruchou, se kterou jsem se ve své praxi u dětí setkala, je nedoslýchavost a patlavost.

2) S jakými vrozenými vývojovými poruchami řeči se nejčastěji setkáváte u dětí školního věku?

Setkáváme se u dětí s vývojovou dysfázií. Nejčastěji se objevuje u dětí s lehkou mozkovou dysfunkcí. Častou příčinou je rizikové těhotenství matky nebo nízká porodní hmotnost. Téměř vždy je nutné, aby děti měly odloženou školní docházku. Je třeba rozvíjet fonematický sluch a motoriku mluvidel.

3) Může úraz způsobit také poruchu řeči? Pokud ano, s jakou jste se setkala?

Ano, při úrazu jazyka a patra se samozřejmě objeví poruchy výslovnosti kmitných hlásek l, r, ř. Následuje léčba a poté znovuučení těchto hlásek. U každého malého pacienta je výsledek jiný.

4) Setkáváte se také s dětmi, které měly řeči v důsledku vady sluchu?

I takové děti se v ordinaci objeví. Jejich vada řeči se projeví tzv. laterálním sigmatismem. Poznáme je podle toho, že strkají jazyk na tu stranu úst, kde je porucha sluchu. Přes jazyk jim utíká proud vzduchu, dítě může i na té straně více slinit.

5) Které poruchy výslovnosti mohou způsobit dnes časté alergie? Jakým způsobem je lze odstranit?

Alergie, které se projevují onemocněním horních cest dýchacích, u dětí

způsobuje huhňavost. To lze do jisté míry zmírnit odstraněním nosních mandlí. A pak následuje nácvik nosního dýchání, který pomáhá, aby nosní mandle znovu nedorůstaly a tím se tak předcházelo k opakování obtíží.

6) Od jakého věku byste doporučila nápravu řeči?

Záleží na zralosti dítěte, kdy se s ním dá spolupracovat. Ale už ve věku tří let mohou rodiče navštívit logopeda. Nejčastěji to však bývá od čtyř let. Zde je především důležitá spolupráce matky a logopeda.

7) Jakou literaturu byste rodičům i učitelům logopedie doporučila?

Mezi mnohými odborníky doporučuji Miloše Sováka. Je autorem mnoha odborných publikací, kde vychází z praxe své i ostatních zkušených odborníků.

8) Které nejčastější chyby se dělají při nácviku problematických hlásek?

Nejčastější je, když se nacvičuje několik hlásek najednou. Dokud dítě neumí vyslovit správně problematickou hlásku, nemělo by pokračovat v nácviku další hlásky.

9) Které pohlaví podle Vaší praxe má větší sklony k poruchám řeči?

Rozhodně jsou výslovnostními poruchami více postiženi chlapci, neboť jejich vývoj je v útlém věku pomalejší.

10) Můžete porovnat z hlediska Vaší dlouholeté praxe, zda výslovnostní nedostatky co do množství klesají, stoupají, nebo jsou stabilní?

Výslovnostní nedostatky, se kterými se já setkávám, jsou co do množství stabilní.

11) Můžete srovnat logopedickou péči o děti v ČR s okolními evropskými státy (na jaké je úrovni)?

Logopedická péče v ČR je srovnatelná s ostatními evropskými státy. Český jazyk však obsahuje mnohem více výslovnostních složitostí, než ve většině světových jazyků: angličtina, němčina, italština a další.

12) Jaké jsou reakce rodičů, pokud je upozorníte na výslovnostní nedostatky u jejich dítěte?

Rodiče reagují kladně a postupují podle mého doporučení.

13) Myslíte si, že výslovnostní nedostatky mohou dítě psychicky ovlivnit?

Toto je poměrně složité, neboť velmi záleží na prostředí, v jakém dítě vyrůstá, popřípadě na reakci okolí, školy, spolužáků. Některé to mohou cítit jako handicap, pro jiné je to běžné, nestresující.

14) Přecházejí výslovnostní nedostatky z generace na generaci?

Výslovnostní nedostatky nepřecházejí generačně.

15) Pokud rodič má výslovnostní vadu, jakým způsobem zabrání tomu, aby jeho dítě tuto poruchu nepřevzalo?

Zodpovědní rodiče musí sami zvládnout, jak předcházet tomu, aby jejich dítě poruchu nepřevzalo. Tomu může napomoci péče logopeda, učitele a širší rodiny. Pokud matka má poruchu řeči, měla by docházet k logopedovi, který ji naučí, jak i přes její vadu dítě učit správně vyslovovat.

Dále jsme provedli rozhovor s učitelkou prvního stupně základní školy Mgr. Anežkou Říhovou, která působí jako logopedický asistent a je oprávněna k výkonu individuální logopedické péče. Bylo mi také umožněno se podívat na kroužek logopedie, nahlédnout do jejích materiálů. Paní učitelka se několikrát týdně věnuje v kratších časových úsecích dětem, což je podle jejího vyjádření optimálnější, než s nimi pracovat jednu vyučovací hodinu týdně.

1) V jaké věku by u dětí měla nastat náprava vadné výslovnosti?

Záleží na individuálním vývoji každého dítěte. Pokud rodiče, nebo v mateřské škole zjistí vadu, je ideální věk pro nápravu mezi 4. -5. rokem. Snáze se vadná hláska napraví, dokud není zafixovaná.

Při zápisu do prvního ročníku se zaměřujeme na správnou výslovnost budoucích žáků a v případě, že objevíme dítě s některou výslovnostní vadou,

ptáme se rodičů, zda navštěvují logopeda. Většina dětí, která chodí do mateřské školy a má vadu, je už v péči logopeda nebo logopedické asistentky. Do první třídy však nastupuje velké procento dětí s výslovnostními vadami. Tyto žáčky se snažíme zařazovat do kroužku logopedie.

2) Myslíte si, že mají rodiče spolupracovat, nebo nechat nápravu pouze na logopedovi?

Spolupráce s rodiči dávám na první místo. Ideální je, pokud rodič může navštívit některou z hodin, aby viděl a slyšel, jakým způsobem se s dítětem cvičí, a mohl obdobně pomáhat s cvičením doma. Pokud rodina nespolupracuje a s dětmi doma necvičuje, efekt nápravy je mnohem pomalejší, mnohdy ke zlepšení výslovnosti nedojde.

Zapisuji do notýsku žákům procvičovaná slova, ale neboť jim pomáhám několikrát týdně, dětem nejvíce pomáhají rodiče, kteří denně s dětmi cvičí.

3) Kolik dětí zařazujete do logopedického kroužku?

Bylo by dobré mít 4-6 dětí se stejnou vadou. Ve větším kolektivu se děti hůře soustřeďují, a pokud je dítě samo, neuplatňuje se zase princip soutěživosti.

Snažím se tedy pracovat vždy chvíli se skupinkou se stejnou vadou, kde děti mohou soutěžit a vyniknout. Ostatní pracují s obrázky, nebo je zaměstnám cvičeními zaměřenými na rozvoj jemné motoriky a oni zároveň naslouchají nácviku svých spolužáků, nejoblíbenější činností dětí je práce na interaktivní tabuli, kde mám pěkně zpracované programy na nápravu.

4) Jaké používáte logopedické pomůcky?

Speciální pomůcky používá odborný logopedický pracovník nebo foniatr. Ve škole používám především obrazový materiál, který motivuje děti, zrcadlo, aby děti viděly na ústa svá i moje, někdy diktafon, aby se děti slyšely. Vhodné jsou i Orffovy nástroje, logopedická pexesa, knihy s obrázky a samozřejmě interaktivní tabule.

5) Jaké jsou předpoklady k tomu, aby se řeč vyvíjela?

Záleží nejvíce na schopnostech dítěte, na sociálním prostředí, z kterého pochází. Na rozvoj osobnosti a vývoj řeči mají hodně vliv rodiče, kteří s dítětem

hovoří a nenechají ho pouze sledovat televizi nebo hrát počítačové hry.

Velmi důležitá je motivace. Je třeba trpělivost, cvičení formou hry, pravidelné procvičování a nezbytná je samozřejmě pochvala.

6) Setkáváte se i kromě vad řeči s opožděným vývojem řeči u dětí školního věku?

I takové děti navštěvují logopedický kroužek. Jedná se o zanedbané děti, ze sociálně slabého prostředí. K zápisu do prvního ročníku základní školy přijdou i děti s mentální retardací, které mají lenivou artikulaci a omezený slovník. Objeví se i dítě s anomálními mluvidly.

7) Jaké jsou nejčastější vady, které napravujete?

U prvňáčků jsou to sykavky, ty se však většinou napraví, když dětem doroste chrup. Pak jsou to rotacismy, hláska l, ale i měkké hlásky ň, ď, ť a také p. Výjimečně se objeví i dítě s koktavostí, kde je náprava dlouhodobá a vyžaduje velkou spolupráci s rodinou a posilování sebevědomí u dítěte.

8) Můžete porovnat z hlediska Vaší dlouholeté pedagogické praxe, zda výslovnostní nedostatky co do množství klesají, stoupají, nebo jsou stabilní?

V posledních letech se opravdu řečové schopnosti dětí mladšího školního věku výrazně zhoršují. Domnívám se, že děti daleko více naslouchají televizi, než aby si povídaly s rodiči. Rodiče mají na děti méně času a trpělivosti, to je jedna z příčin nedostatečné slovní zásoby a řečových vad.

5. Statistika a interpretace výsledků šetření

Ve výzkumné části jsme zjišťovali, jaké jsou nejčastější výslovnostní nedostatky u žáků 1. -3. ročníků. Tyto ročníky jsme mezi sebou porovnávali. Zaměřili jsme se na nejčastější výslovnostní vady, porovnávali rozdíly mezi chlapci a dívkami a zjišťovali, zda logopedická náprava vede ke snižování řečových vad.

Pro zjišťování vad jsme si připravili slova, obsahující hlásky, které činí dětem mladšího školního věku největší problémy při výslovnosti.

Tabulka použitá k zjišťování výslovnostních vad:

Problémová hláska	Slova obsahující problémovou hlásku
L	Lenka, plechovka, kulatá, dlouhý, hlemýžď, hluchavka, vlak, vlajka
Ď	sedět, vědět, vidět, budík, sodík, Ládk, divadlo, dívka, dědek
Ť	kotě, utíkat, ťuk ťuk, labuť, v botě, v blátě, šťastný, tělocvik
Ň	mňoukat, vrtulník, paní, hnízdo, deníček, slůně, stůně, Zdeněk
C	noc, opice, ovoce, cibule, cimbál, plíce, vejce, Vánoce, Lucka
S	dopis, oves, kos, maso, laso, kostel, spánek, smetana, spasitel
Z	záhon, zvonek, uzel, zimolez, Zuzana, kůzle, , mlází, kozy, saze
Č	kočka, očka, holčička, míč, botička, pantoflíček, počítadlo, čáp
Š	hřiště, mikuláš, švihadlo, košile, koště, šla, ještě, šípek, šťáva
Ž	žampion, žolík, želva, užovka, židle, živý, život, žloutek, louže
R	hrad, frak, hruška, chrám, hora, vrták, vrtačka, obrana, gramofon
Ř	střep, hříbek, kuře, řeřicha, křen, Ondřej, větřík, výstřel, říkadlo

Závěry z rozhovorů s jednotlivými žáky

1. ročník

Zdenička B. nikdy nenavštěvovala logopeda, při opakování slov měla problém s výslovností sykavek *c, s, z*, což mohlo být zapříčiněno chyběním řezáků.

Brigita I. nikdy nenavštěvovala logopeda, při opakování měla problém s výslovností měkké hlásky *ň*, kterou vyslovovala tvrdě, sykavky *z*, kterou vyslovovala jako *dz*, *ž* vyslovovala jako *š*, hlásku *r* nahrazovala hláskou *h*, hlásku *ř* zaměnila za *s*.

Alexandr H. měl problém s výslovností sykavek *c, s, z, č, š, ž*, což bylo zapříčiněno chybějícími řezáky. Dále nezvládl vyslovit hlásky *r* a *ř*.

Pavel S. je ve třídě nejslabší žák a důvodem může být i jeho velice špatné výslovnostní nedostatky. Při opakování slov měl problém s výslovností hlásky *l*, se změkčením hlásky *ň*, kterou vyslovoval jako *n*, taktéž sykavky: *c, s, z, č, š, ž*, mu dělaly problém, ale důvodem mohly být chybějící řezáky. Má *rotacismus*, což je špatná výslovnost hlásky *r* a *rotacismus bohemicus*, čímž se nazývá špatná výslovnost hlásky *ř*.

Martin Š. nenavštěvuje logopedickou poradnu a ani nemá zájem o procvičování a s paní učitelkou ve škole. Problém mu dělá výslovnost hlásek *c* a *s*, důvodem můžou být chybějící první řezáky, dále hlásek *r* a *ř*.

Nikolas B. má problém při výslovnosti hlásek *c* a *s*, což může být zapříčiněno chybějícími řezáky.

Po rozhovoru s vyučujícím mi bylo řečeno, že ani jedno z těchto výše zmíněných žáků nenavštěvuje ani nenavštěvovalo logopeda. Nikdo s nimi doma neprocvičuje. Jsou to děti ze sociálně slabších rodin. Jediná logopedická péče, která se jim dostává, je na základní škole, do které chodí. To však nestačí, byla by potřeba, aby s nimi bylo doma procvičováno. Ač rodiče byli upozorněni paní

učitelkou na to, že by jejich dítě mělo chodit do logopedické poradny, zdálo se jim to nepotřebné.

Adélka L. nikdy nedocházela k logopedovi, problém při výslovnosti měla u sykavek *c*, *s* a u hlásky *ř*. Tyto problémy mohly být způsobeny chybějícími řezáky.

Edita K. chodí k logopedovi již od školky. Logopedická cvičení jsou s ní procvičována i doma. Problém měla při výslovnosti hlásky *d'*, kterou neměkčila, hlásek *č*, *š* a hlásek *r* a *ř*.

Denis M. procvičuje logopedická cvičení doma s rodiči. Před vstupem do 1. třídy měl problém s výslovností *c*, *s*, *z*, nyní mu jen v malé míře dělá problém ve výslovnosti hlásky *ř*.

Aneta S. nenavštěvuje logopeda, zmínila se, že s ní doma procvičují doma rodiče. Má problém s výslovností hlásky *c*.

Bára H. nenavštěvuje logopedickou poradnu. Pouze procvičuje s paní učitelkou ve škole. Problém jí dělá výslovnost hlásky *c*.

Lucka P. má problém s výslovností hlásek *c*, *s*, *z*. Logopedická cvičení procvičuje doma s rodiči a ve škole s paní učitelkou.

Martin Ch. již od školky navštěvuje logopedickou poradnu. Doma procvičuje s rodiči a i ve škole s ním procvičuje paní učitelka. Problém mu dělá výslovnost hlásek *r* a *ř*.

Dušan P. nechodí do logopedické poradny, nikdo s ním doma nepochvičuje a ani nepochvičuje s paní učitelkou. Má problémy s výslovností hlásek *r* a *ř*.

Eliška R. procvičuje doma s rodiči. Při reprodukci slov má jen drobný problém s výslovností hlásky *s*.

Míša Ch. má velké řečové problémy. Dělá jí problém výslovnost hlásky *l*, hlásky *d'*, *t'*, *ň* nezměkčuje, sykavky *c*, *s*, *z*, *č*, *š* vynechává, hlásku *ž* zaměňuje za hlásku *d*, hlásku *r* a *ř* vynechává. Do logopedické poradny chodí od školky, doma s ní procvičují rodiče a ve škole paní učitelka.

Pavel D. má problémy s výslovností hlásky *ř*, logopedickou poradnu nenavštěvuje, ve škole procvičuje s paní učitelkou.

Tomáš H. nechodí a nikdy nechodil do logopedické poradny. Má problémy s výslovností hlásky *l* a hlásek *r* a *ř*. Procvičuje ve škole s paní učitelkou a doma s rodiči.

Kristýna N. nikdy nedocházela do logopedické poradny, problém měla při výslovnosti hlásek *c*, *s* a hlásky *ř*. Ve škole procvičuje s paní učitelkou a doma s rodiči.

Anička L. již od školky navštěvuje logopedickou poradnu, dělá jí problém výslovnost hlásek *r* a *ř*. Ve škole s ní také procvičuje paní učitelka a doma rodiče.

Adéla Š. chodí do logopedické poradny od pěti let. Má problém s výslovností hlásek *d'*, *t'*, *ň*, které nezměkčuje. Doma s ní procvičují rodiče i sourozenci, ve škole paní učitelka.

Pavel K. má problémy s výslovností sykavek *c*, *s*, *z*. Příčinou mohou být chybějící řezáky. Dochází do logopedické poradny, doma procvičuje s rodiči.

Tomáš Z. pravidelně navštěvuje logopedickou poradnu, doma s ním procvičují rodiče. Obtížně vyslovuje hlásky *r* a *ř*.

Jan Ž. vyslovuje hlásku *l*. Do logopedické poradny nedochází, doma s ním procvičují rodiče.

Sabina R. vykazuje obtíže při výslovnosti sykavek *c*, *s*, *z*, které mohou být způsobené chybějícími řezáky. Logopeda nenavštěvuje.

Michaela N. doma procvičuje s rodiči. Má problémy s výslovností hlásky *r*, kterou zaměňuje za *l* a hlásky *ř*.

Aleš D. stejně jako Sabina chybně vyslovuje sykavky *c*, *s*, *z*. Důvodem mohou být chybějící řezáky.

Jana B. chybně vyslovuje hlásku *l*. Logopeda nenavštěvuje, doma s ní rodiče nepochvičují.

Petra K. má výslovnostní nedostatky se sykavkami: *c*, *s*, *z*, *č*, *š*. Chodí k logopedovi, doma s ní procvičují rodiče.

Lucie L. chybně vyslovuje hlásku *l*, nezměkčuje hlásku *ň*. Dále jí dělá problém výslovnost hlásek *ž* a *r*. Logopeda navštěvuje již od mateřské školky, doma s ní procvičují rodiče.

Karel N. navštěvuje logopedickou poradnu od mateřské školky. Obtížně vyslovuje hlásku *l*, sykavku *s* a hlásku *r*. Doma s ním procvičují rodiče.

Katka I. vykazuje obtíže s výslovností hlásek *d'*, *t'*, *ň*, které nezměkčuje. Dále jí dělá problém výslovnost sykavek *c*, *s*. Příčinou mohou být chybějící řezáky. Logopeda navštěvuje již od školky, doma procvičuje s rodiči.

Pavla M. chybně vyslovuje hlásku *l*. Logopedickou poradnu nenavštěvuje, doma s ní procvičují rodiče.

Martin Š. před vstupem do školy měl problémy s výslovností sykavek *c*, *s*, *z* a hlásek *r* a *ř*. Nyní mu dělají problém jen hlásky *r* a *ř*. K logopedovi dochází, doma s ním procvičují rodiče.

Ladislav Ž. má problémy s výslovností sykavek *c, s, z*. Příčinou mohou být jako u předchozích dětí chybějící řezáky. Nenavštěvuje logopeda, doma s ním rodiče nepochvívají.

Eva Z. chybně vyslovuje hlásku *l*. K logopedovi nedochází, procvičuje doma s rodiči.

David O. vykazuje obtíže s výslovností hlásek *d', t', ň*, které nezměkčuje. Logopedickou poradnu navštěvuje od školky, doma procvičuje s rodiči.

Lucka H. obtížně vyslovuje hlásky *r* a *ř*. Odbornou pomoc zatím rodiče nevyhledali, procvičují s ní doma.

Petr J. jeví výslovnostní nedostatky v hláskách *d', t', ň*, které nezměkčuje. Doma procvičuje s rodiči.

Lukáš T. má obtíže s výslovností sykavek *č* a *š*, které vyslovuje bez háčeků jako *c* a *s*. Navštěvuje logopedickou poradnu, doma s ním procvičují rodiče.

Jindřich L. chybně vyslovuje hlásku *l*. Do logopedické poradny nechodí, procvičuje pouze doma s rodiči.

Eva K. obtížně vyslovuje hlásky *r* a *ř*. Navštěvuje logopedickou poradnu, doma procvičuje s rodiči.

Iva S. vykazuje výslovnostní nedostatky u sykavek *c, s, z*. Příčinou mohou ale být i chybějící řezáky. Logopeda nenavštěvuje, doma s ní procvičují rodiče.

Dana D. vykazuje problémy u výslovnosti sykavek: *c, s, z, č, š, ž*. Příčinou jako u předchozích dětí mohou být chybějící řezáky. Logopeda nenavštěvuje, doma procvičuje s rodiči.

Jana H. od mateřské školky navštěvuje logopeda, jelikož má problémy s výslovností sykavek *c* a *s*. Doma s ní procvičují rodiče, ve škole s ní procvičuje paní učitelka.

Eliška P. má obtíže s výslovností hlásek *d'*, *t'*, *ň*, které nezměkčuje. Od pěti let navštěvuje logopedickou poradnu, doma procvičuje s rodiči.

Jára K. vykazuje obtíže při výslovnosti hlásek *r* a *ř*. logopedickou poradnu nenavštěvuje, procvičuje pouze doma s rodiči.

Láďa G. má velké výslovnostní nedostatky u hlásek *d'*, *t'*, *ň*, které neměkčí a zaměňuje za hlásky *d*, *t*, *n*. Dále má obtíže se sykavkami *c* a *s*. K logopedovi dochází, doma s ním procvičují rodiče.

Lucie T. obtížně vyslovuje hlásky *r* a *ř*. Logopedickou poradnu nenavštěvuje, pouze s ní procvičují rodiče.

Pavla V. vykazuje výslovnostní nedostatky u slov, která obsahují hlásku *l*. Logopeda nenavštěvuje, procvičují s ní doma rodiče. Chodí také procvičovat s paní učitelkou.

Bohouš P. má obtíže s výslovností hlásek *r* a *ř*. Doma s ním procvičují rodiče, logopedickou poradnu nenavštěvuje.

Tereza T. problematiku vyslovuje hlásku *d'*, kterou neměkčí. Hlásky *t'*, *ň* jí problém nedělají. Doma s ní procvičují rodiče, logopeda nenavštěvuje.

Petra Z. od mateřské školky navštěvuje logopeda s problematickou výslovností hlásek *r* a *ř*. Doma s ní procvičují rodiče.

Jan F. vykazuje obtíže s výslovností hlásek *c*, *s*, *z*, které mohou být způsobené chyběním řezáků. Logopedickou poradnu nenavštěvuje, doma procvičuje s rodiči.

Pavel P. má problémy s výslovností hlásky *ř*. Logopedickou poradnu nenavštěvuje, procvičují s ním doma rodiče.

Marie D. vykazuje obtíže s výslovností sykavek *c* a *s*, příčinou mohou být chybějící první třenové zuby. Logopeda nenavštěvuje, pouze s ní doma procvičují rodiče.

Miroslav K. obtížně vyslovuje sykavky *č*, *š*, *ž* a dále hlásku *l*. Do logopedické poradny nedochází, logopedická cvičení procvičuje s rodiči.

Ondřej R. navštěvuje logopedickou poradnu, jelikož chybně vyslovuje hlásky *d'*, *t'*, *ň*, které neměkčí. Logopedická cvičení s ním procvičují doma rodiče.

Richard L. vykazuje obtíže s výslovností sykavek *c*, *s*, *z*. Příčinou mohou být chybějící řezáky. K logopedovi nedochází, doma s ním rodiče neprocvičují.

Šárka T. stejně jako předcházející děti chybně vyslovuje sykavky *c*, *s*, *z*, jelikož jí chybí třenové zuby. Logopeda nenavštěvuje.

Jiří F. vykazuje obtíže s výslovností hlásek *r* a *ř*. Od pěti let navštěvuje logopeda, procvičuje doma s rodiči.

Lukáš Ř. má výslovnostní nedostatky u sykavek *c*, *s*, *z*. Rodičům bylo doporučeno navštívit logopedickou poradnu, s Lukášem tam však nedochází. Pouze s ním procvičují doma.

Petra T. obtížně vyslovuje hlásky *r* a *ř*. Logopeda nenavštěvuje, doma s ní procvičují rodiče.

Miroslav L. navštěvuje logopeda od první třídy. Obtíže při výslovnosti se u něj vyskytují u hlásek *r* a *ř*. Doma s ním také procvičují rodiče.

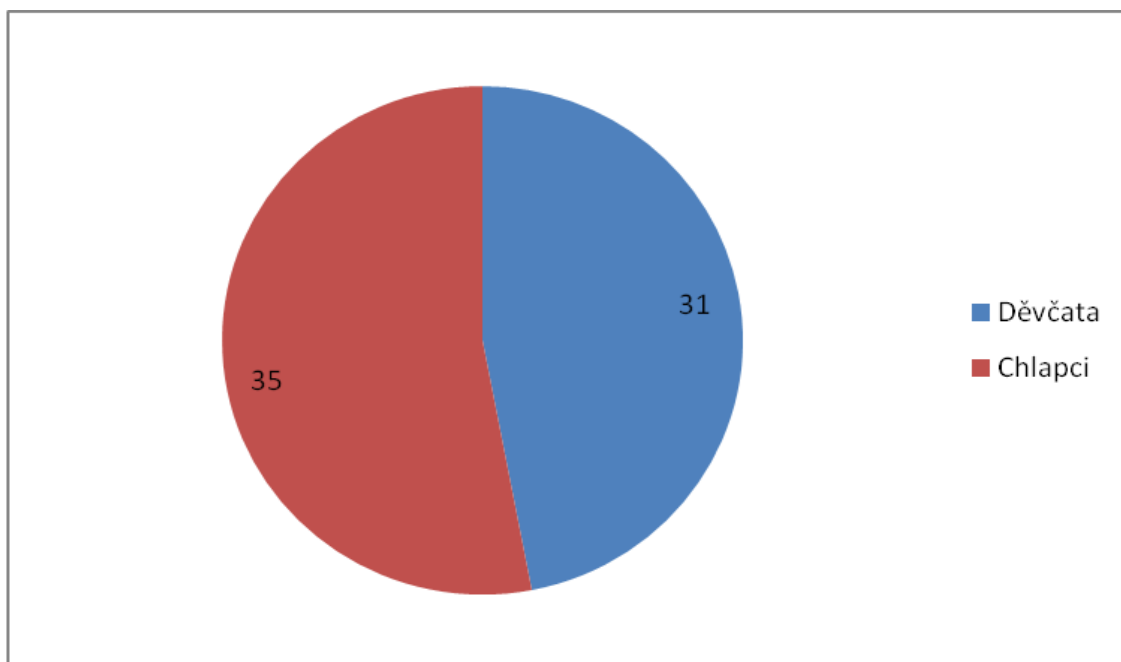
Aneta M. vykazuje výslovnostní nedostatky u slov, které obsahují hlásku */*. Logopeda nenavštěvuje, doma s ní procvičují rodiče.

Dita P. má problémy s výslovností sykavek: *c*, *s*, *z*, *č*, *š*, *ž*. Od pěti let navštěvuje logopedickou poradnu, rodiče s ní doma procvičují, pravidelně dochází procvičovat s paní učitelkou.

Graf 1

Z grafu nám vyplývá, že největší nedostatky výslovnosti činí sykavky *c* (ve 28 případech) a *z* (ve 27 případech), dále rotacismy *ř* (27 žáků) a *r* (24 žáků) z celkového počtu 66 žáků. Nejmenší nedostatky jsme shledali u sykavky *ž* a měkké hlásky *t'* (v obou případech se jednalo o 8 žáků).

Graf 2, výslovnostní nedostatky chlapců a dívek

Ze zkoumaného vzorku 66 žáků graf zobrazuje, že v 35 případech se jedná o výslovnostní nedostatky u chlapců a v 31 případech u děvčat.

2. ročník

Michal L. navštěvuje logopedickou poradnu, procvičuje doma s rodiči a ve škole s paní učitelkou. Má problémy s výslovností *c*, *s*, *z*, *r*, *ř*, hlásky *š* a *ž* vyslovuje bez háčků.

Kateřina R. má problémy s výslovností hlásek *r* a *ř*, kdy hlásku *r* vynechává a hlásku *ř* nahrazuje sykavkami. Procvičuje ve škole s paní učitelkou a doma s rodiči.

Martin Č. chybně vyslovuje hlásky *s* a *z*, hlásku *r* zaměňuje za hlásku *v*. Do logopedické poradny chodí od vstupu do 1. třídy, doma procvičuje s rodiči, ve škole s ním procvičuje paní učitelka.

Marián H. má problémy s výslovností sykavek *c*, *s*, *z*. Dále špatně vyslovuje hlásku *r*, což se nazývá *rotacismus* a hlásku *ř*, nazývaní se *rotacismus bohemicus*. Logopeda již navštěvoval před vstupem do základní školy. Logopedická cvičení s ním procvičují rodiče, ve škole paní učitelka.

Roman V. má malé problémy s výslovností hlásky *r*. Rodiče s ním doma procvičují logopedické texty.

Štěpán S. špatně vyslovuje hlásku *l*. Bez odborné pomoci doma procvičuje s rodiči a ve škole mu pomáhá paní učitelka.

Pavel P. má problémy s výslovností hlásek *r*, *ř* a *l*. Prozatím se je nepodařilo odstranit. Navštěvuje logopeda.

Marek G. obtíže s výslovností hlásek *r* a *ř* měl již před vstupem do základní školy, rodiče nemají zájem o to, aby Marek navštívil odborníka.

Marek H. v první třídě navštěvoval odborného logopeda z důvodu špatné výslovnosti *c* a *č*, které již nyní vyslovuje správně. Potíže s výslovností hlásky *r* přetrvávají stále, logopeda však už nenavštěvuje, procvičuje doma s rodiči a s paní učitelkou.

Petr C. od prvního ročníku navštěvuje logopeda. Měl problémy s výslovností hlásek *r* a *ř*, nyní jen v některých slovech špatně vyslovuje hlásku *r*. Procvičuje doma s rodiči.

Vojta Z. patří k dětem, jehož rodiče nepřipouští a neuvědomují si, že má problémy s výslovností hlásky *l*. Nenavštěvují logopeda, pouze někdy dovolí, aby s ním procvičovala paní učitelka.

Jiří P. vykazuje obtíže s výslovností hlásek *r* a *ř*. Navštěvuje odbornou pomoc i se svým bratrem, se kterým chodí do stejné třídy.

Zuzka B. při vstupu do první třídy navštěvovala logopeda z důvodu chybné výslovnosti hlásek *r* a *ř*. Nyní má jen občasné problémy s výslovností hlásky *r* a to jen v určitých slovech.

Klára L. před vstupem do školy chodila k logopedovi. Vyslovovala nesprávným způsobem hlásku *r*. Problémy přetrvávají do teď, Zuzka však k logopedovi nedochází. Logopedická cvičení procvičují doma a ve škole s paní učitelkou.

Pepa T. v prvním ročníku měl značné potíže s výslovností všech sykavek: *c*, *s*, *z*, *č*, *š*, *ž* a také s výslovností hlásky *ř*. Od školky navštěvoval logopeda a nyní ve 2. ročníku má jen problémy s výslovností *s* a *z*. Doma s ním procvičují rodiče a pravidelně s ním procvičuje paní učitelka ve škole.

Zuzka L. již od školky u ní přetrvávají potíže s výslovností hlásky *s*. Nikdy nenavštěvovala logopeda, procvičuje pouze doma s rodiči, což se zdá nedostatečné.

Eva S. má problémy s výslovností hlásky *r*. Odbornou logopedickou pomoc nikdy nenavštěvovala, občas dochází procvičovat s paní učitelkou.

Ela K. chybně vyslovuje sykavky *c* a *s*, také hlásku *r*. Ela logopeda nikdy nenavštěvovala, procvičuje pouze doma s rodiči.

Zuzka Š. navštěvuje pravidelně logopedickou poradnu. Vykazuje obtíže při výslovnosti hlásek *r* a *ř*. Doma s ní procvičují rodiče, nedochází na procvičování s paní učitelkou.

Bára L. vykazovala výslovnostní nedostatky ve slovech, které obsahovaly sykavky *c* a *s*. V první třídě navštěvovala logopeda, kdy se podařilo odstranit chybnou výslovnost hlásky *r*. Nyní k logopedovi nedochází, procvičuje doma s rodiči a ve škole s paní učitelkou.

Martin Ch. chybně vyslovuje hlásku *l*. Logopeda navštěvuje, doma s ním procvičují oba rodiče.

Pavel J. již od školky chodí na logopedii. Vykazuje se chybnou výslovností v hláskách *r* a *ř*. Doma s ním procvičují rodiče.

Anna P. vyskytuje se u ní problém s výslovností sykavek: *c*, *s*, *z*. Doma procvičuje s rodiči.

Jiřina D. vykazuje chybnou výslovnost hlásky *l*, hlásku *r* vynechává ze slov a hlásku *ř* nahrazuje hláskou *d*. Logopeda navštěvuje od školky, doma s ní procvičují rodiče.

Romana H. má problém s výslovností sykavky *c*, kterou zaměňuje za sykavku *s*. S ostatními nemá problém. K logopedovi nedochází, pouze procvičuje doma s rodiči.

Kristián F. chybně vyslovuje hlásku *ř*. Doma procvičuje s rodiči.

Patrik Ř. od školky u něj přetrvávají potíže při výslovnosti hlásky *l*. Nikdy logopeda nenavštěvoval, doma s ním procvičují rodiče.

Jan T. vykazuje výslovnostní nedostatky u slov, obsahující sykavky *c, s, z*. Logopeda navštěvuje od 1. třídy, kdy se podařilo odstranit chybnou výslovnost sykavek *č, š, ž*. Doma s ním procvičují rodiče.

Josef K. má problémy s výslovností hlásek *l, r* a také *ř*, kterou nahrazuje hláskou *ž*. Logopedická cvičení procvičuje pouze s rodiči.

Karel L. navštěvuje logopeda od první třídy. Obtíže při výslovnosti se u něj vyskytují u hlásek *r* a *ř*. Doma s ním také procvičují rodiče.

Magda D. vykazuje obtíže při výslovnosti hlásky *l*. Hlásky *d', t', ň* nezměkčuje a vyslovuje je jako *d, t, n*. Do logopedické poradny dochází a doma s ní procvičují rodiče.

Jarmila Z. má problémy s výslovností sykavek *c, s, z*. Rodiče přes doporučení vyučujícího nedochází s Jarmilou do logopedické poradny.

Standa P. vykazuje problémy u slov obsahujících sykavky *c, s, z*. Procvičuje pouze doma s rodiči.

Kateřina O. má problémy s výslovností hlásky *ř*. Logopeda nenavštěvuje, procvičují s ní doma rodiče.

U **Karolíny R.** se výslovnostní nedostatky projevují u sykavek *c, s, z, č, š, ž*. K logopedovi dochází od první třídy. Rodiče s ní doma procvičují.

Jan L. má problémy s výslovností sykavek *c, s*. Doma s ním procvičují rodiče, k logopedovi s ním nedochází.

Ivan N. logopedická cvičení procvičuje od mateřské školky. Chybně vyslovuje sykavky s, z. Logopeda nyní nenavštěvuje, procvičují s ním rodiče.

Jiří L. chodí do logopedické poradny od první třídy. Při výslovnosti má obtíže s hláskou l. Rodiče s ním doma procvičují.

Ondřej Ž. má problémy s výslovností hlásky l a sykavek c, s, z. Podařilo se odstranit chybnou výslovnost sykavek č, š, ž. Rodiče s ním doma procvičují, do logopedické poradny dochází.

Václav K. ve školce docházel na logopedii z důvodu chybné výslovnosti hlásek r a ř. Nyní jen u některých slov má obtíže. K logopedovi v současnosti nechodí, doma s ním procvičují rodiče.

Kateřina V. vykazuje výslovnostní nedostatky u hlásky ř, kterou nahrazuje sykavkou ž. Do logopedické poradny přes doporučení vyučujícího nedochází, doma s ní procvičují rodiče.

Bára P. vykazuje obtíže při výslovnosti slov, ve kterých se vyskytuje hláska l. K logopedovi dochází, doma s ní procvičují rodiče.

Jan U. chybně vyslovuje hlásky r a ř. Logopeda navštěvoval ve školce, nyní k němu už nedochází. Pouze s ním procvičují doma rodiče a někdy dochází procvičovat s paní učitelkou.

Lubor P. obtížně vyslovuje hlásku l, sykavky c, s a z. Do logopedické poradny dochází, doma s ním procvičují rodiče.

Monika K. má problémy s výslovností hlásky r, kterou nahrazuje hláskou l. Logopeda nenavštěvuje, doma s ní rodiče nepochvičují.

Petra T. chybně vyslovuje hlásku l. Rodiče s ní procvičují logopedické texty, do logopedické poradny dochází.

Dušan V. chybně vyslovuje hlásku *r*. S pomocí logopeda se podařilo již odstranit chybnou výslovnost hlásky *ř*.

Žaneta P. za pomoci svých rodičů překonala chybnou výslovnost hlásky *r*. Obtíže s výslovností hlásky *ř* však přetrvávají, prozatím se je nepodařilo odstranit.

Dagmar N. obtížně vyslovuje hlásku *l*. Bez pomoci odborníka se snaží se svými rodiči tento výslovnostní nedostatek odstranit.

Radka H. má obtíže s výslovností hlásky *l*. Logopeda navštěvuje, s problematickou výslovností se jí snaží pomoci rodiče.

Zuzana N. vykazuje zřejmé obtíže při výslovnosti hlásek *r* a *ř*. O nápravu řeči se pokouší rodiče, kteří s ní procvičují logopedické texty, logopeda nenavštěvuje.

David N. má výslovnostní nedostatky u hlásky *ř*. V prvním ročníku se podařilo odstranit za pomoci logopeda chybnou výslovnost hlásky *r*. Nyní s Davidem pouze procvičují rodiče.

Karolína R. vykazuje výslovnostní nedostatky u slov, ve kterých se vyskytují sykavky *s*, *z*, *š*, *ž*. Logopeda nenavštěvuje, procvičují s ní doma rodiče, někdy chodí procvičovat s paní učitelkou.

Jan L. uvádí, že chodil na logopedii ve školce. Nyní logopeda nenavštěvuje, ač se u něj vyskytují obtíže s výslovností sykavek *c*, *s*. Logopedické texty s ním procvičují rodiče.

Jan P. má problémy s výslovností hlásky *ř*. Logopeda nenavštěvuje, doma s ním rodiče neprocvičují.

Ivan D. do logopedické poradny chodil ve školce. Nyní vykazuje obtíže s výslovností sykavek *c*, *s* a *r*. Logopeda nenavštěvuje, logopedické texty s ním procvičují doma rodiče.

Jiřina L. má problémy s výslovností hlásky *l*. Logopeda nenavštěvuje, doma s ní rodiče neprocvičují.

Ondřej J. vykazuje výslovnostní nedostatky u slov, ve kterých se vyskytuje hlásky *l* a sykavky *c, s, z*.

Gabriela K. má obtíže při výslovnosti hlásek *r* a *ř*. Logopedickou poradnu navštěvuje, doma s ní procvičují rodiče, ve škole paní učitelka.

Pavel Š. chybně vyslovuje hlásku *l*. O nápravu řeči se starají rodiče, k logopedovi nedochází.

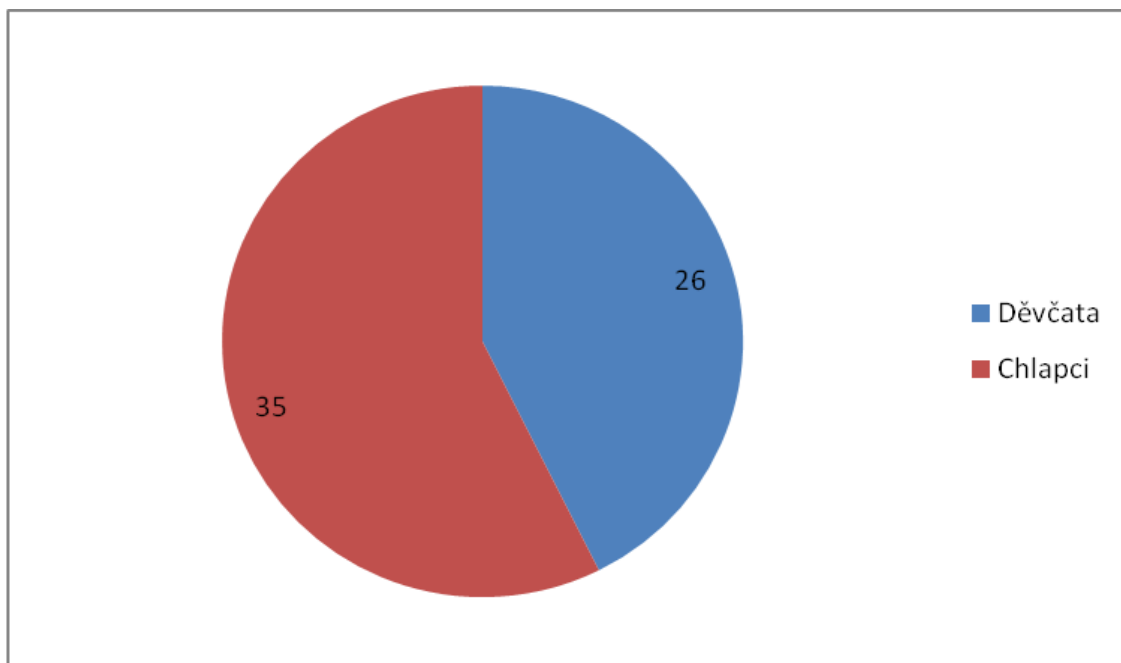
Karel V. navštěvuje logopeda od první třídy. Problémy vykazuje u sykavek *c, s, z*. Logopedickou poradnu navštěvuje, doma procvičuje s rodiči a ve škole někdy procvičuje s paní učitelkou.

Graf 3

Ve druhém ročníku, jak jsme přepokládali, se snížil počet žáků s chybnou výslovností. Z celkového množství pozorovaných dětí jsme zjistili vadu výslovnosti u 61 žáků. Graf nám zobrazuje největší nedostatky výslovnosti u

rotacismu *r* (ve 25 případech) a sykavky *s* (ve 21 případech). Nejmenší nedostatky jsme shledali u měkkých hlásek *d'*, *t'*, *ň* (1 žák) a sykavky *č* (1 žák).

Graf 4, výslovnostní nedostatky chlapců a dívek

Ze šetření zkoumaného druhého ročníku graf zobrazuje 61 dětí s vadou výslovnosti. V 35 případech se jedná o výslovnostní nedostatky u chlapců a v 26 případech u děvčat.

3. ročník

Adrian B. přes doporučení vyučujícího nenavštěvuje logopeda. Chybně vyslovuje hlásku /l/. Doma s ním nikdo nepochvičuje, do školy také nedochází na logopedii s paní učitelkou.

Erika B. při rozhovoru jsem vyzorovala, že Erika trpí huhňavostí způsobenou zvětšenou nosní mandlí. Má obtíže s výslovností hlásek r a ř. Do logopedické poradny nedochází, doma s ní rodiče nepochvičují.

Jan S. chybně vyslovuje sykavku š a hlásku r. K logopedovi nedochází, doma s ním nikdo nepochvičuje.

Filip M. nedochází k logopedovi, doma s ním nikdo nepochvičuje. Má problém s výslovností hlásky c, s a ř.

Tadeáš D. chybně vyslovuje hlásky r a ř. Rodiče byli na špatnou výslovnost upozorněni, nevzali to však v potaz. Nikdo s ním nepochvičuje.

Volodymyr D. vykazuje obtíže při výslovnosti sykavek c, s, z a hlásky ř, kterou nahrazuje hláskou ž. Rodiče se snaží s ním pravidelně doma pochvičovat, logopeda nenavštěvuje.

Norbert N. má nedostatky ve výslovnosti sykavek c a s. Doma s ním nikdo nepochvičuje, dochází na logopedii k paní učitelce.

Linda Ž. od pěti let chodí do logopedické poradny. Má problém s výslovností hlásek r a ř. Doma jsou s ní pochvičovány logopedická cvičení.

Tomáš B. chodil na logopedii ve školce. Nyní logopeda nenavštěvuje. Chybně vyslovuje sykavky c a s.

Adam Š. má obtíže při výslovnosti sykavek *c*, *s*. Logopeda navštěvuje, doma s ním procvičují rodiče, občas chodí procvičovat s paní učitelkou.

Viola T. vykazuje obtíže s výslovností hlásky *r*, kterou ve slovech vynechává. Logopedickou poradnu nenavštěvuje, procvičuje s paní učitelkou.

Filip P. má stejné obtíže jako Viola. Chybně vyslovuje hlásku *r*, kterou ve slovech vynechává. Doma procvičuje s rodiči, k logopedovi nedochází.

Jana O. vykazuje nedostatky ve výslovnosti hlásek *r* a *ř*. Do logopedické poradny dochází, doma s ní procvičují rodiče.

Monika G. má problémy s výslovností sykavek *c*, *s*. Doma s ní procvičují rodiče, k logopedovi nedochází.

Pavla S. dříve měla problémy s výslovností všech sykavek: *c*, *s*, *z*, *č*, *š*, *ž*. Nyní chybně vyslovuje sykavky *c*, *s*. Rodiče s ní pravidelně dochází k logopedovi, doma s ní procvičují logopedická cvičení.

Lukáš Ř. chybně vyslovuje hlásky *r* a *ř*. Rodičům bylo doporučeno, aby s Lukášem docházeli do logopedické poradny, ti však nechtějí a procvičují s ním sami doma.

Láďa T. vykazuje obtíže při výslovnosti hlásky *l*. Do logopedické poradny nedochází, procvičují s ním doma rodiče.

Pavla M. má problémy s výslovností sykavek *c* a *s*. Doma s ní procvičují rodiče, pravidelně navštěvuje logopeda.

Pavel F. obtížně vyslovuje hlásky *l*, *r* a *ř*. Hlásku *r* ve slovech vynechává. Do logopedické poradny chodí od první třídy, doma s ním procvičují rodiče.

Eva I. chybně vyslovuje hlásku *l* a sykavku *z*. Logopeda nenavštěvuje, doma s ní procvičují rodiče.

Lucka D. má problémy s výslovností hlásky *r* a *ř*. Navštěvuje logopedickou poradnu, doma procvičuje s rodiči.

Eva K. vykazovala výslovnostní nedostatky ve slovech, které obsahovaly sykavky *c*, *s*, *z*. V první třídě navštěvovala logopeda, kdy se podařilo odstranit chybnou výslovnost sykavky *č*.

Jakub Z. od první třídy chodí do logopedické poradny. Problematicky vyslovuje hlásku *ř*. Doma s ním rodiče procvičují logopedická cvičení.

Pavla L. má problém s výslovností sykavek *c* a *s*. Logopeda navštěvovala, nyní procvičuje pouze s rodiči.

U **Pavla K.** se výslovnostní nedostatky projevují u hlásek *r* a *ř*. Doma s ním procvičují rodiče, logopedickou poradnu nenavštěvuje.

Jan L. vykazuje obtíže při výslovnosti hlásky *l* a hlásek *r* a *ř*. Logopedickou ambulanci nenavštěvuje, pouze s ním doma procvičují rodiče.

Lucie Z. má výslovnostní nedostatky u slov obsahující sykavky *c*, *s*, *z*. K logopedovi dochází, procvičuje doma s rodiči.

Lukáš V. dochází k logopedovi a chodí na kroužek logopedie, kde s ní procvičuje paní učitelka. Má obtíže s výslovností hlásky *ř*.

Eliška H. má problémy při výslovnosti hlásky *l*. Rodičům byla doporučena návštěva logopeda, procvičují však s dívkou doma sami.

Tomáš K. vykazuje nedostatky ve výslovnosti sykavek *c*, *s*, *z*. Logopeda navštěvuje, rodiče s ním doma procvičují.

Lucka Ř. má problémy při výslovnosti hlásky *l* a hlásek *r* a *ř*. Pravidelně chodí procvičovat s paní učitelkou, navštěvuje logopeda.

Katka B. obtížně vyslovuje sykavky *c*, *s*, *z*. Do logopedické ambulance docházela, nyní s ní však procvičují pouze rodiče.

Richard M. má výslovnostní nedostatky u hlásky *l*. K logopedovi nedochází, logopedické texty s ním trénují doma rodiče.

Sabina S. navštěvovala logopedickou poradnu v první třídě, kdy se podařilo odstranit chybnou výslovnost hlásky *l*. Potíže s výslovností hlásek *r* a *ř*, však přetrvávají. Sabina již k logopedovi nedochází. Procvičují s ní doma rodiče, pravidelně dochází procvičovat s paní učitelkou.

Michal B. má potíže při výslovnosti sykavek *c* a *s*. Rodiče s ním navštěvují logopedickou ambulanci, pravidelně s ním procvičují a také chodí na kroužek logopedie ve škole.

David V. logopedickou poradnu nenavštěvuje. Pouze s ním doma procvičují rodiče. Má obtíže s výslovností hlásky *l* a sykavky *c*.

Jakub B. vykazuje výslovnostní nedostatky při výslovnosti sykavky *c* a hlásek *r* a *ř*. K logopedovi dochází, pravidelně navštěvuje kroužek logopedie ve škole, rodiče s ním procvičují.

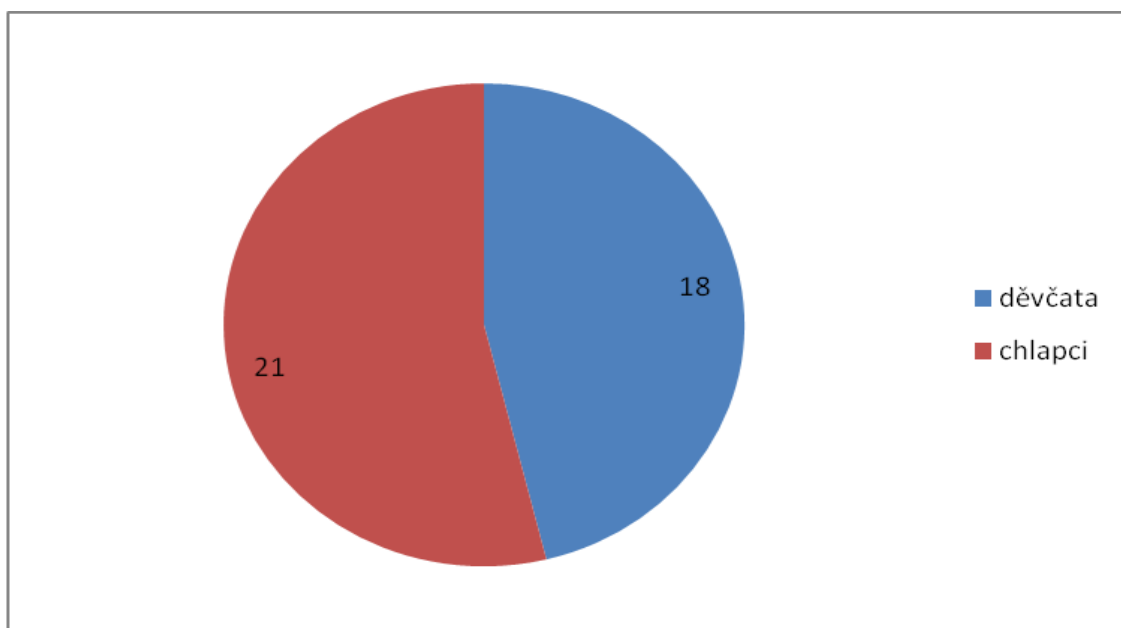
Iva L. má problémy při výslovnosti hlásek *l*. Logopedickou poradnu nenavštěvuje, rodiče s ní doma nepochvičují.

Ivona N. obtížně vyslovuje hlásku *l* a sykavky *č*, *š*. K logopedovi dochází, procvičuje doma s rodiči.

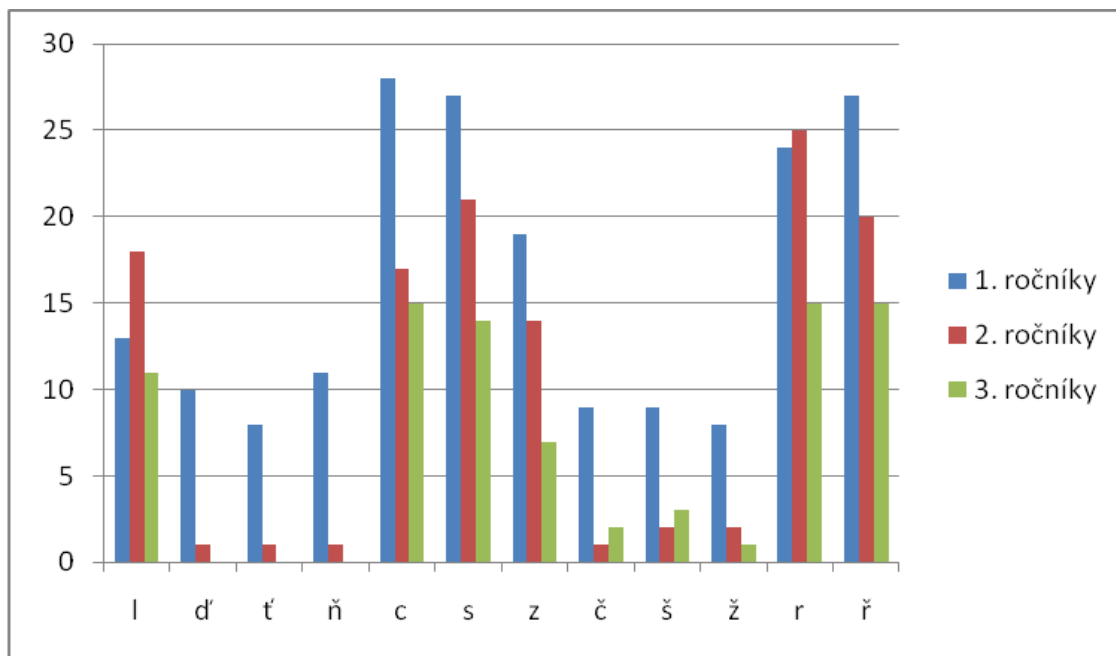
Graf 5

Ve třetím ročníku jsme shledali nižší počet žáků s výslovnostními vadami než v prvním a ve druhém. Z celkového množství pozorovaných dětí jsme zjistili vadu výslovnosti u 39 žáků. Největší problémy ve výslovnosti jsou stále u rotacismu *r* (v 15 případech), *ř* (v 15 případech) a u sykavek *c* (v 15 případech) a *s* (ve 14 případech). Měkké hlásky *d'*, *t'*, *ň* všechny děti vyslovovaly správně a pouze jeden žák měl problémy s výslovností hlásky *ž*.

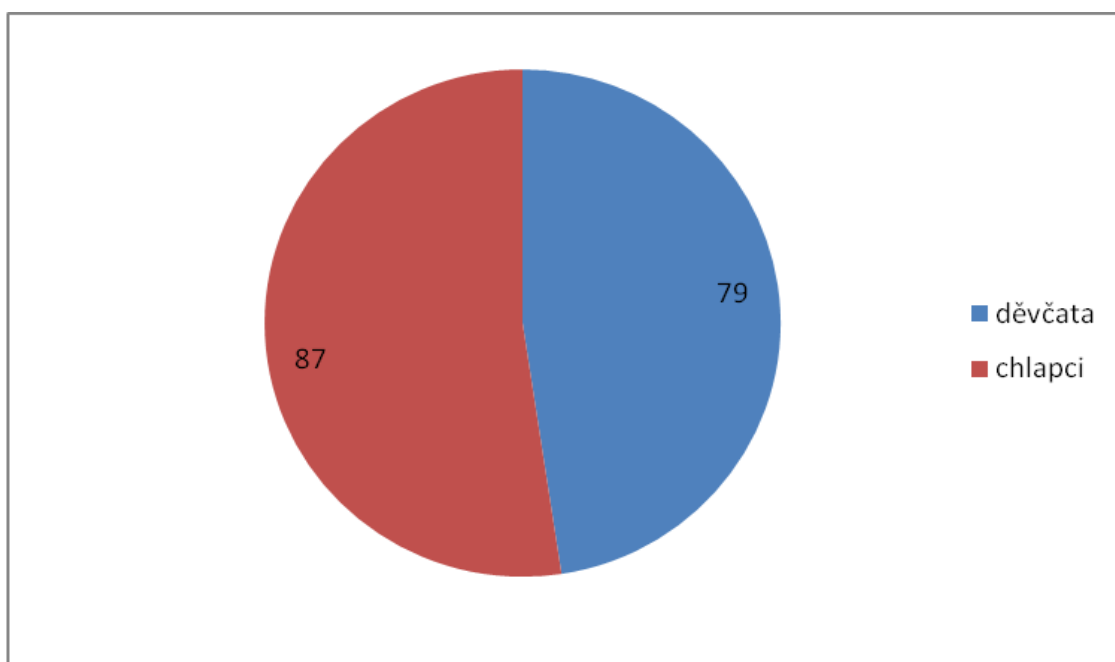
Graf 6, výslovnostní nedostatky chlapců a dívek

Ze šetření zkoumaného třetího ročníku graf zobrazuje 39 s vadou výslovnosti. V 21 případech se jedná o výslovnostní nedostatky u chlapců a v 18 případech u děvčat.

Graf 7, porovnání výslovnostních nedostatků mezi jednotlivými ročníky

Graf č. 7 znázorňuje porovnání 1. -3. ročníku. Výplývá z něho, že největší problémy jsou v prvním ročníku u zkoumaných hlásek c, s, z, r a ř. Ze zkoumaného vzorku žáků druhých tříd se objevuje častá vada u hlásky l a r. S výslovností měkkých hlásek d', t', ň nemají problémy žáci třetího ročníku a pouze u malého vzorku se ještě vyskytuje výslovnostní vada u č, š, ž.

Graf 8, výslovnostních nedostatků chlapců a děvčat v jednotlivých ročnících

Z celkového počtu 166 zkoumaných žáků graf znázorňuje 87 chlapců s vadnou výslovností a 79 dívek s vadou řeči. Z procentuálního hlediska se jedná o 52,4 % chlapců a 47,6 % dívek.

Z tabulek a grafů vyplývá, že úroveň řečového projevu je poměrně dost nízká a téměř jedna třetina dětí prvního ročníku má nějakou vadu řeči. Nejčastější problémy jsme předpokládali u hlásek s, c, z, š, č, ž, r, ř, l, a d', t', ň. Výslovnostní nedostatky se věkem a rozvíjením slovní zásoby výrazně zlepšují. Z grafů je patrný tento výsledek.

Naše hypotéza, že chlapci budou mít větší obtíže s výslovností hlásek se potvrdila, ale rozdíl není zdaleka tak výrazný, jak jsme předpokládali. Pouze ve druhých ročnících základních škol jsme zjistili větší počet chlapců s vadou řeči než dívek. V prvních a třetích třídách těchto základních škol nejsou počty vad mezi chlapci a dívkami tak výrazné.

Z grafů vyplývá, že ve všech třech ročnících jsou nejčastějšími vadami rotacismy a sykavky.

Závěr

Ověřili jsme si, že největší vliv na vývoj řeči má rodinné prostředí a samozřejmě také učitelé a spolužáci. Nárůst řečových vad u dětí by nás měl inspirovat, abychom hledali cesty k jejich prevenci.

S pracovníkem foniatrické ambulance a logopedickou asistentkou jsme se shodli, že s nápravou je nutné začít ještě v předškolním věku, než jsou všechny hlásky upevněné a je nutné nápravu provádět i na počátku školní docházky. Na tom se shoduje i odborná literatura, ze které jsme čerpali v teoretické části diplomové práce. Nejlépe je začít již ve věku čtyř až pěti let. Vady přetrvávající do dospělosti se velice těžko odstraňují. Špatná výslovnost může některým jedincům způsobovat psychické problémy a ovlivňovat i jejich volbu povolání.

Myslím si, že by bylo vhodné, aby základy logopedie absolvovali všichni studenti pedagogické fakulty a zvláště potom studenti 1. stupně základní školy. Studium logopedie na fakultě shledávám za velmi důležité, neboť všichni učitelé by měli mít základy logopedické péče, nejen ti, kteří dobrovolně absolvují logopedické kurzy. Jakmile učitelé nastupují do praxe, měli by zvládat tuto činnost.

Všichni odborníci, z nichž jsem ve své teoretické i praktické části čerpala, se shodují na významu rodinné péče, která musí být ve shodě s péčí logopeda. Rodiče, kteří tuto péči opomíjejí, své děti staví před problémy, které je mohou provázet nejenom v dětství, ale i v dospělém věku. Jsou povolání, v nichž nelze tolerovat výslovnostní vady. Cesta k úspěchu vede přes trpělivost rodičů, jejich snahu dětem pomoci, umět je správně motivovat, případně u těžších případů navštívit odborníky, jako je odborný logoped a foniatr.

Literatura, zabývající se logopedickou péčí, je dostupná všem, nejen učitelům, logopedům a jiným odborníkům a je opravdu na rodičích, že se mohou touto tematikou také zabývat. Mnoho autorů zaměřuje své knihy pro praktické využití laické veřejnosti.

Literatura

Odborná literatura

- Dvořák, J.: Logopedický slovník. Žďár nad Sázavou, Logopedické centrum, 2007. ISBN: 978-80-902536-6-7
- Fraser, J. (ed.): Účinné poradenství při terapii koktavosti. Praha, Portál, s. r. o. 2010. ISBN: 978-80-7367-689-6
- Fraser, M.: Svépomocný program při koktavosti. Praha, Portál, s. r. o., (2000, 2006, 2011). ISBN: 978-80-7367-899-9
- Klenková, J.: Kapitoly z logopedie I. Brno, Paido, 2000. ISBN: 80-85931-88-5
- Kolektiv autorů encyklopedického institutu ČSAV: Ilustrovaný encyklopedický slovník 2. díl. Praha, Academia, 1981. ISBN: 505-21-856.
- Kolektiv autorů encyklopedického institutu ČSAV: Ilustrovaný encyklopedický slovník 3. díl. Praha, Academia, 1982. ISBN: 505-21-856.
- Krahulcová, B.: Dyslalie. Hradec Králové, Gaudeamus, 2003, ISBN: 80-7041-413-8
- Kutálková, D.: Logopedická prevence. Průvodce vývojem dětské řeči. Praha, nakladatelství Portál, 1996. ISBN: 80-7178-115-0
- Lechta, V.: Symptomatické poruchy řeči u dětí. Praha, Portál, 2002
- Lechta, V., a kol: Terapie narušené komunikační schopnosti. Praha, Portál, s. r. o., 2005, 2011. ISBN: 987-80-7-367-901-9
- Nakonečný, M.: Základy psychologie. Praha, Academia, 1998. ISBN: 80-200-1290-7
- Pačesová, J.: Řeč v ranném dětství. Brno, 1979.
- Pipeková, J.: Kapitoly ze speciální pedagogiky. Brno, Paido, 2006. ISBN: 80-73-15-120-0
- Sovák, M.: Logopedie předškolního věku. Praha, SPN, 1989.
- Sovák, M.: Logopedie- metodika a didaktika. Praha, SPN, 1984.
- Sovák, M.: Uvedení do logopedie, Praha. SPN, 1979.
- Sovák, M.: Logopedie, Praha. SPN, 1981.

Šestáková, L., Hopfingerová, D.: Komplexní pedagogicko-psychologická péče o děti se specifickými vývojovými poruchami. České Budějovice, 1990.

Škodová, E., Jedlička, I. a kol.: Klinická logopedie. Praha, Portál, s. r. o., 2003. ISBN: 80-7178-546-6.

The Stuttering Foundation of America: Koktavost a vaše dítě (otázky a odpovědi). Olomouc, VOTOBIA 1994.

Vyštějn, J.: Vady výslovnosti. Praha, SPN, 1991. ISBN: 80-04-24504-8.

Další použitá literatura

Budínská, H.: Hry pro šest smyslů. Praha, IPOS, 1994.

Disman, M.: Receptář dramatické výchovy. Praha, SPN, 1976.

Dolejší, P.: Jak se naučit správně vyslovovat. Praha: JAS, 2004. ISBN: 80-86480-35-6.

Gebhartová, V.: Říkadla a hry pro nejmenší. Praha, Portál, 2006. ISBN 80-7367-131-X

Kábele, F.: Brousek pro tvůj jazýček. Praha, Albatros, 1976.

Kábele, F., Pávková, B.: Obrázková škola řeči. Praha, SPN, 1988.

Lynch, Ch., Kidd, J.: Cvičení pro rozvoj řeči. Praha, Portál, 2002. ISBN: 80-

7178-571-7 Novotná, I.: Logopedická cvičení. Brno, Computer Press, a.s. 2007. ISBN: 978-80-251-1762-0

Novotná, I.: Jak pes Logopes učil děti mluvit. Brno, Computer Press, a.s. 2009. ISBN: 978-80-251-2099-6

Pávková, B.: Jak se kluci a holky učili říkat L, ĎŤŇ, CSZ, ČŠŽ, R a Ř. Brno, Computer Press, a.s. 2007. ISBN: 978-80-251-1698-2

Pávková, B.: Řehoři, řekni Ř. Brno, Computer Press, a.s. 2009. ISBN: 978-80-251-2512-0

Pávková, B., Šmarda, R.: Hrajeme si s řečí. Brno, Computer Press, a. s. 2009. ISBN: 80- 251-0322-6

Pišlová, S.: Jazykové hry. Praha 1, nakladatelství Fortuna, 1996. ISBN: 80-7168-309-4.

Synek, F.: Říkáme si s dětmi- Logopedické hříčky. Praha, ArchArt, 1997.

Synek, F.: Hlasy a hlásky (rozvíjení a výchova řeči). Praha, ArchArt, 1998.

Synek, F.: Čí jsou písmena. Praha, ArchArt, 1996.

Treuová, H., Linhartová, L.: Cvičné texty pro logopedii. Brno, TOBIÁŠ, 2002. ISBN: 80-7311-007-5.

Doporučené internetové odkazy:

<http://archart.cz/new/czech/logopedie/logopedie.htm#prevence>

[aktuální k 20. 4. 2011]

<http://www.vasedeti.cz/rana-logopedicka-pece-i-clanek-3384>

[aktuální k 14. 3. 2011]

III. PRAKTICKÁ PŘÍLOHOVÁ ČÁST

Úvodem k praktické části

Příloha č. 1 - Pracovní list na procvičení hlásky L

Příloha č. 2 - Pracovní list na procvičení hlásky Ď

Příloha č. 3 - Pracovní list na procvičení hlásky ť

Příloha č. 4 - Pracovní list na procvičení hlásky ň

Příloha č. 5 - Pracovní list na procvičení hlásky C

Příloha č. 6 - Pracovní list na procvičení hlásky S

Příloha č. 7 - Pracovní list na procvičení hlásky Z

Příloha č. 8 - Pracovní list na procvičení hlásky Č

Příloha č. 9 - Pracovní list na procvičení hlásky Š

Příloha č. 10 - Pracovní list na procvičení hlásky Ž

Příloha č. 11 - Pracovní list na procvičení hlásky R

Příloha č. 12 - Pracovní list na procvičení hlásky Ř

Úvodem k přílohové části

Přílohová část je určena jako zásobník praktických cvičení rozvoje mluveného projevu určený pro domácí i školní nápravu. Je zaměřena na rozvinutí komunikačních schopností dětí mladšího školního věku.

Při práci s pracovními listy dítě procvičuje nejen správnou výslovnost hlásek, ale rozvíjí zároveň paměť, představivost, schopnost vyjadřování a sluchovou a zrakovou analýzu. Pracovní listy jsou zpracovány tak, aby povzbuzovaly aktivní zájem dítěte o učení.

Pracovní listy jsem zpracovávala zároveň s myšlenkou, že bych je mohla využít ve vlastní praxi. Opírala jsem se o odbornou literaturu, kterou uvádím v použité literatuře. Tohoto tématu se týkají nejen teoretické vědecké práce, ale k použití jsou velmi praktické příručky se slovy, básničkami, větami, obrázky, z nichž jsem čerpala. Pro zpestření práce jsou pracovní listy proloženy obrázky, které děti mohou motivovat

Každý pracovní list je rozdělen do čtyř částí. V první jsou uvedena slova na procvičení příslušné vadné hlásky. Ten, který s dítětem procvičuje, předřikává správně a srozumitelně slova a dítě po něm opakuje. Ve druhé části pracujeme s obrázkovým materiálem, kdy dítě doplňuje slova do vět. Buď jsou mu předřikávána, nebo jakmile se naučí číst, může je doplňovat samo s kontrolou rodičů nebo učitele. Další částí jsou motivační básničky a říkadla. Děti si je snadno zapamatují, jelikož mají dobrý cit pro rytmus. Přednes básniček můžeme doplnit pohybovými činnostmi. S větami ve čtvrté části bychom mohli pracovat obdobně jako se slovy části první.

Pracovní list na procvičení hlásky L

Lano, laň, lak, láva, láká, látá, lampa, Labe, Láďa, lať, lán, ladí, láme, lapá, laso, lávka, láska, látka, lanovka, lasička, lavička, lakomý, laciný, lov, loď, los lom, loví, loďka, loni, lovec, lopata, loket, loká, loupe, louka, louže, louče, loučí, louská, loupí, loudá, louka, loubí, loudí, louh, luk, lupen, lup, lůj, lupínek, lusky, lupič, lůžko, luna, luk, lupen, lup, lůj, lupínek, lusky, lupič, lůžko, luna, lupy, luhy, lev, les, lék, let, lež, led, lem, levá, léčí, lépe, léto, lehá, léky, levý, lepí, lenoch, Lenka, lepenka, lípa, líp, líc, lítá, líná, líh, lín, lýko, Lída, lid, lidé, liják, linka, listí, límec, liška, lyže, lýtko, lístek, listina

Dál, vál, sál, bál, val, dal, pal, šál, žal, hol, bol, gól, mol, pól, šel, žel, pel, mel, jel, sel, myl, pil, ryl, sil, týl, žil, byl, jíl, šil, půl, hůl, sůl, kůl, důl, zul, psal, kopal, chýtal, motal, dával, mával, koukal, bouchal, nechal, dupal, houkal, couval, doufal, loudal, úkol, mozol, kotoul, pytel, jetel, hotel, motel, kotel, postel, potil, vozil, cítil, stačil, točil

pila, malá víla, volá, bílá, byla, měla, myla, žila, jedla, Hela, Ola, Míla, jehla, kolo, málo, haló, teplo, mělo, čelo, máslo, hole, pole, dále, dole, boule, ale, koule, mele, stele, žili, stáli, víly, bolí, válí, malý, koulí, úly, uhlí, balík, balon, čelo, Alena, Alice, Alík, culík, daleko, dálava, kalina, malina, Miloš, poleno, polévka, police, ulice, koláč, salát, maluji, talent, želuje, poletí, položí, vyletí, poledne, těleso, tuleň, voláme, poláme, malujeme, železo, zelený, záliv, bláto, blešák, Bláža, oblek, obluda, oblouk, cihla, Cidlina, dílna, dlaň dláto, dálka, datle, dělník, dlabe, dlouho, dělení, dělnice, hlava, hlávka, hlas, hlásí, hloch, hledá, hloubí, hlouček, hluchý, hlemýžď, hluchavka, hluch, hlodá, hledí, hlídá, hlíza, hlídka, chladí, chládek, chlapec, chlubí, chlup, chloubá, chleba, kláda, kladka, kluk, kluci, klíč, klíček, klouže, klika, mládí, mlátí, malba, mlýn, mluví, mléko, náklad, palba, povlak, Pavlík, pilný, poklus, slabý, slaný, sladký, slovo, slon, šlape, šlápota, švadlena, tluče, tlustý, tlama, tlapa, tlačí, vlak, vlajka, vlk, víčák, vlas, vleze, vlevo, žlab, žloutek, žlutý, žluč, žluva, žláza, zlato, zlatý, zlo, zlý, zločin, zloděj

ležel, lemoval, lákal, lezl, lapal, válel, leptal, lechtal, létal, louskal, loupal, loudal, lovil, lomil, lalok, lilie, lelek, lilek, lelkoval, lenošil, vylil, letadlo, linoleum, zlomil, vylepšil, klepal, letoval, Ludmila, kloval, polámal, Miloslav

Doplňovačky

Krtek má nové.....

Na louce poletuje Dědeček má
ostrou

Ke svačině mám..... Rumcajs nosí na hlavě..... Lupa je.....

Básničky

Malý hloupý slon
koupil si mobilní telefon.
Neví ale, jak má volat,
a tak ho chce lidem prodat

Holky mají malé loutky,
loutky jsou jak tenké proutky.
Nejhezčí loutka je víla,
ta děti nejvíc pobavila.

Milá paní Lidlo,
dala jste nám mýdlo.
Ale Láďa fidli fidli,
místo sebe balon mydlí.

Letěl bílý motýlek kolem mlýnice,
viděla ho u mlýna bílá slepice.
Slepice se divila, že je také bílý,
hned se ptala motýla, kde ho nabílili.

Haló, haló, co se stalo?

Kolo se nám polámalo.

Dokola se zatočilo,

u stolu se zastavilo.

Ten, kdo leží pod stolem,

ten musí jít z kola ven.

Mýdlo dělá bublinky,

malé, velké bublinky.

A bublinky chvíli letí,

milují je malé děti.

Milan bulí, buli, buli,

kutálel si velkou kulí,

koulí koulí, kuli, kuli,

do důlku se nedokulí.

Hlava jakou koule,

na ní klobouk, boule.

Kdopak ti ten klobouk dal,

kdo ti bouli udělal?

Kolo, kolo mlýnský, za čtyři rýnský,

kolo se nám polámalo, mnoho škody nadělalo, udělalo bác.

Vezmeme si hoblík, pilku, zahrajem si ještě chvilku,

až to kolo spravíme, tak se zatočíme.

Haló, haló, co se stalo?

Kolo se nám polámalo.

Dokola se zatočilo,

u stolu se zastavilo.

Ten kdo leží pod stolem,

ten musí jít z kola ven.

Věty na procvičení hlásky L:

Kluci hrají kuličky. Bílá labuť pluje po řece. Na louce poletuje motýl. Míla myla lžičku. Letadlo letí nad poli. Hlemýžď má ulitu. Láďa solí polévku. Malá víla běhá po lese. Lída pláče pro rozlité mléko. S letadlem létá pilot. Milena si rozbila koleno. Motýli létali po louce.

Pracovní list k procvičení hlásky Ď

dívá, divý, díky, dílo, díže, divy, divák, divoký, díl, divadlo, dívka, dítě, díže, díly, dílny, divočák

vidí, chodí, sedí, vodí, hodí, hledí, loudí, hladí, ladí, soudí, budí, hadi, kladivo, kladina, hodiny, hadice, kadidlo, budík, sodík, vodík, Ládík, Ladislav, chladivý, chodidla, podivný, svovidlo, sudičky, lodičky, vodička

děda, dělá, dělí, děkuji, děvenka, dědek, dělník, dědit, děsný, dědina, dědičný, pozdě, oděv, lodě, v ledě, ve vodě, v módě, v sodě, neděle, pondělí, anděl, zděný, zloděj, vděčný, vydělá, nedělá, seděli

Naďa, Vláša, Láďa, Dáša, Kanadčan, ďáblí, ďábel, díky, hodí, vodí, sudí

Doplňovačky

Dědeček zatlouká hřebík

.....

Ráno mi zvoní

V pekle je

Na moři pluje

V pohádce je kouzelný

.....

..... ukazují čas.

Básničky

Děda dělá dětem lodě,
děti s nimi chodí k vodě.
Dívají se za lodí,
jak na vodě závodí.

Táta koupil budíka,
aby budil Toníka.
Budík tiká, pěkně chodí,
Toníka teď denně budí.

Děti, děti, včely letí!
Zaletěly na květiny,
teď si nesou sladkou šťávu
do včelína do dědiny.
Dělají z ní doma med
včelím dětem na oběd.

Děda dělá lodi,
děti k němu chodí.
Po obědě v neděli
děda děti podělí.

V neděli, v neděli,
to my neděláme.
V pondělí, v pondělí
hodně díla máme.

Malé kotě
sedí v botě,
tiše kouká
na pavouka,
jak si v bytě
dělá síť.

Věty k procvičení hlásky Ď:

Na lodi je dělo. Vidíme lodě. Někdo chodí potichu. Malé dítě pláče. Malý Ládík chodí bos. Ve vodě plavou ryby. Na stěně sedí moucha. Naďa sedí na židli. Děti sedí v lavici. Děda dělá dětem lodě. Divoký kůň běhá po louce. V neděli pojedou s dědou koukat na lodě. Na stěně tikají hodiny. Dědeček zatlouká kladivem hřebík. Děti dělají na pískovišti bábovičky. V tělocvičně na kladině cvičí děti s paní učitelkou. Mám špinavý oděv. Zloděj vykradl loď.

Pracovní list na procvičení hlásky Ť

tiše, ticho, tichý, tíha, tíže, tiká, tikot, tiskne, tisknout, tisíc, tílko, típne

letí, platí, smetí, mytí, děti, jistí, néstí, pleti, cítí, kosti, mastí, fotí, hostí, vzítí, plouti, spátí, letíme, utíkat, tatínek, platíme, hostina, kvítí, hostinec, stíny, mýtina, lopatička, matička, štika, houstička, kohoutí, baletí, tetička, pletivo, platidlo, stínadla

tělo, těká, těsto, těžký, těší, těsný, tělový, tělocvik, těží, těžiště, těší se, tělocvična, těleso, tělesný

koťe, koště, natě, nitě, na patě, ve vatě, na mostě, v botě, v blátě, k tetě, po cestě, k notě, v kabátě, v létě, v koutě, na poště

potěší, ctěný, letěl, stěna, stěží, šteká, otěže, obtěžuje, nátělník, kořata, zašteká

nať, niť, síť, chyt', pouť, bud', sed', lať, leť, sviť, pust', jed', hod', lod', paměť, plet', zameť, labuť, vzbud', ťuká, ťukne, ťape, šťastný, košťál, šťavnatý, šťáva, košťata, tiká, platí, ťuk, letí.

Doplňovačky

Na zahradě roste Čarodějnice léta na Na řece plavou

V dílně máme..... Doma máme malé, které rádo spí v

Zedník natírá

Básničky

Jednou v létě Péťa Kátě
chytil nitě na kabátě.
Káťa honí Péťu v blátě
Já tě chytím, kluku, mám tě!

Jeník k dětem chodí,
koťátko k nim vodí.
„Kotě někam utíká,“
volají na Jeníka.

Sviť měsíčku, sviť,
ať mi šije nitě.
Šiju, šiju si botičky,
do sucha i do vodičky.
Sviť měsíčku, sviť,
ať mi šije nitě.

Kutálí se klubko nití,
tati, tati, kdo je chytí?
Chyť to klubko,
Mourku, chyť,
neupláchne ani nit.

Táňa a Vít kotě honí,
na půdě ho nedohoní.
Kotě mňouká, letí hbitě,
teď ho Táňa vidí v bytě.
Pak utíká někam kotě,
tu ho vidí Vítka v botě.

Típ, típ, típ,
v létě je mně líp.
To je teplo,
kvítí voní,
teď je chladno
sníh mě honí.

Věty k procvičení hlásky Ť:

Toník si hraje s Vítou. Taťána trhá kvítí na louce. Jeník běhá s Vítou venku. Zameť koštětem dvůr. Na stěně tikají hodiny. Náš pes Punt'a štěká na koťata. Tatínek mi zaplatil zmrzlinu. Tetička Evička chodí v dlouhém kabátě. Taťána se těší, až si bude hrát s koťaty. Šťavnatý pomeranč je plný sladké a zdravé šťávy. Vítka dostal nové botičky. Malé kotě spalo v botě. Tělesnou výchovu máme v tělocvičně.

Pracovní list na procvičení hlásky Ň

nit, nitka, nic, nicka, níže, nížina, nízký, nikdo, nikam, ničí, nikoho, spaní, psaní, voní, čtení, počítání, honí, zvoní, není, paní, oční, levní, vedení, loni, ke koni, točení, cvičení, noha, hnízdo, deníček, snídane, početník, koníček, horník, lesník, dělník, kominík, kameník, tanečník, lodník, básník, básnička, vonička, tkanička, panička, vanička, Mánička, Anička, Jeník, deštník, nemocnice, cedník, Toník

něco, někdo, někam, nějak, nějaký, německý, němý, někdy, písne, laně, koně, jehně, levně, pevně, sluně, stůně, vůně, káně, pilně, časne, snadně, ohně, saně, studně, výslovně, studeně, Vaněk, Zdeněk, Čeněk, hnědý, sněží, kněžna, snědý, haněli, pilněji

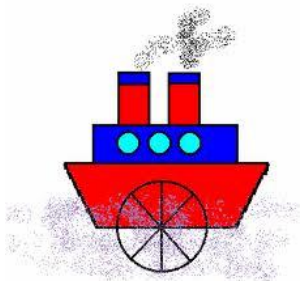
Doplňovačky

V zimě jezdím na V létě opékáme vuřty na

Kachna má

..... .

Na řece pluje

V Africe žije..... . Ve stáji chováme

Básničky

Máme doma velké saně,
musím to říct naší Haně.
Až napadne venku sních,
budem jezdit na saních.

Típ, típ típ,
v létě je nám líp.
to je teplo, kvítí voní,
teď je chladno,
sních mě honí.
Típ, típ, típ,
v létě je nám líp.

Pod Jabloní Jeník honí,
malé štěňátko.
Hnědé štěně kňučí, ňafá,
chytit se však nenechá.
Ke své mámě, hnědé feně,
malé štěně nespěchá.

U Jeníka budík tiká.
Tiká pěkně potichu.
hledí na něj malý Víťa,
Jeník hledí na Víťu.

Fialka, fialka, voňavá,
kdekomu svou vůni rozdává.
Letos voní, pěkně voní,
tak jako předloni, tak jako loni.

Tulipán a tulipání
celý den se k sobě klaní,
až se divý okolí,
že je záda nebolí.

Věty k procvičení hlásky Ň:

U babičky máme malé hnědé štěně. Ve škole jsem zapomněla deštník. Čeněk honí po poli Aničku. V ZOO žije malé slůně. Už nám zvoní na přestávku. Zdeněk jezdí na hnědém koni. Naučila jsem se básničku. Malá Anička leží v nemocnici. Někdy sním o koni. Na lodi je lodní deník. O hudební výchově zpíváme písně.

Pracovní list na procvičení hlásky C

nic, víc, líc, pec, věc, klec, hec, konec, letec, palec, obec, lovec, otec, kopec, chlapec, límec, pac, bác, palác, noc, moc, nemoc, cíl, cín, cíp, cit, cink, cinká, cítí, civí, cihla, cívka, cibule, cikán, Cidlina, citlivý, cizí, cimbál, civil, cípy, cepy, celý, cena, cedník, cement, ceník, cenina, cesta, celek, céva, cent, celer, cáká, cape, cavyky, candát, co, copy, cokoliv, copak, copánek, cože, courá, couvá, cupitá, cumel, cuká, cuchá, cucá, cumlá, culí se, cůpek, opice, police, lavice, více, plíce, vejce, Vánoce, udice, více, v noci, tance, konce, ovce, vojáci, placky, kluci, plavci, pěvci, dvacet, ocet, palice, domácí, ocel, ovoce, ptáci, mocný, cvik, cvok, cvaká, palce, Micka, Lucka, Cecilka, celníci, Václav, chci, v kabelce, nemocný, nocleh, účta, packa, vůdce, poctivec, sladce, lehce, pomocnice, otcův.

Doplňovačky

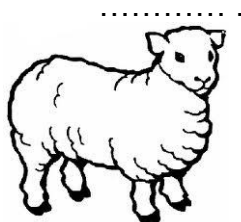
Do polévky dáváme

V ZOO žije

..... je zdravé.

Na louce se pase

Na zahradě roste

Slepice snáší.....

Básničky

Cilka má Micku,
Micka má klíčku.
Do klícky dá cibuli,
Cedník, cívku, cokoli.
Cink, cink, cink,
kdo to tu tak cinká?
Cink, cink, cink,
je to konvalinka.

Cup, cup, cup,
kdo to tu tak cupká?
Cup, cup, cup,
měďa v tanci dupká.

Cválali koníci do kopce,
cválali koníci pro otce,
cválali koníci cupity, cval,
cválali koníci cupity v dál.

Na cínové poklice,
cinká malá Alice.
Cinky, cinky bumbumbum,
Z cihel máme celý dům.

Celou noc, celou noc
něco cinká moc a moc.
V noci cinká ponocný,
bude celý nemocný.

Na cínové poklice,
cinká malá Alice.
Cinky, cinky, bum, bum, bum,
z cihel máme celý dům.

Věty na procvičení hlásky C:

Otec koupil ovoce. Koupil celý cent cementu. Malá pec je pícka. Malá klec je klícka. Micka má bílou packu. Kluci capou po ulici. Co je moc je moc. Oběhl celý plácek. Něco tady cinká. Ocet je laciný. Na celnici platíme clo. V ovoci je pecka. Alici bolí palec. Václav cuchá Cecilce vlasy. Lucka má spletené vlasy do copánku. Když krájí cibuli, pláču. Na Velikonoce barvíme s vejce. Ovoce chutná sladce.

Pracovní list na procvičení hlásky S

pás, nos, dnes, ves, pes, vous, tis, lis, les, kos, dnes, kus, hlas, klus, dopis, u nás, nápis, los, bos, u vás, vlas, kokos, kompas, kolos, podpis, mráz, peníz, kaz, topaz, autobus, jas, bas

miska, píská, jistý, víska, listí, výská, písty, líska, jistý, písmo, místo, písně, pasta, kasa, basta, basa, láska, maska, husa, páska, jasně, lesní, veslo, vesta, heslo, eso, nesu, pleso, postava, postel, osení, host, most, dost, kosti, ospalý, osel, posel, osetý, zlost, kostky, osada, kosa, kosení, soudí, posílá, sosna, bosa, ustal, uspal, usadil, usnul, ústa, dusí, soudy, kousky, housky, soused, housle, sousto, postava, louská, soustava

spí, sfoukl, spánek, sběh, spoří, shon, schody, schůze, schová, schytl, schválně, schází, skočí, sklo, skoba, skoupí, skutek, skokan, sklenice, sláva, slon, sláma, sluha, slabý, slovo, sleva, sladký, slepý, slíbí, slet, sluch, svahy, sloup, sleduje, slimák, smutný, smeták, smete, smích, směje se, smetana, smlouva, smutek, smělý, snop, snaha, sníh, snídaně, usne, písně, jasně, lesní, osnova, snad, snacha, sňatek, jasně, spal, spála, spolu, spojka, spěchá, sponka, spí, zpívá, stůl, stojí, stát, stan, stala se, stáj, stín, stejný, sto, město, postup, světlo, svítí, svátek, svoboda, svaz

síla, síto, sívá, síň, syp, síra, síť, sny, sytý, sice, sílí, sídlo, silo, sípá, seká, sedí, seno, sebe, sele, sen, semeno, sekaná, seje, sedlo, selka, sám, sál, sad, saň, saně, salát, salám, sápe, sako, salto, samet, sada, vosa, kasa, husa, pusa, osa, basa, mísa, kousá, sádlo, sama, sudý, sob, sobota, sok, sova, sojka, sokol, sotva, solí, socha

sopka, sobol, maso, laso, naboso, sůl, suk, sál, sukno, sukně, suchý, sup, sůva, suma, sudý, soud, soudek, soutok, souká, soudí, soused

sasanka, sloveso, sepsal, sníst, svést, smísil, sysel, sestup, sestava, sladkost, snese, sestavil, sesadit, svislý, spása, spasitel, smést, skvost

Doplňovačky

Na obloze slunce.

Babička chová

.....

Na stole stojí

.....

K snídani mám rád/a

.....

Holky nosí

Maminka hraje na

.....

Básničky

Na návsi se pasou husy,
dávají si sladké pusy.
Standa, sedí opodál,
jedné huse pusu dal.

Koupil sedlák soudek soli
a teď doma sádlo solí.
Solí, solí, sype sůl,
v soudku bude soli půl.

Sedlák seje oves,
semena si dovez.
Semena seje,
selka se směje.

Simonko, vstávej!
Snídani dávej!
Simonka vstala,
snídani dala.

Autobus

Autobus, autobus,
přeje ve vsi hejno hus.
Přeje ve vsi hejno husí,
teď to někdo platit musí,
autobus, autobus,
bude platit sedm hus.

Ten náš Pavel,
to je kos,
ztratil boty,
chodí bos.

Posvícení

Máme mas na míse,
kdo si sedne, nají se.
Maso jíme, to se máme!
To si dneska pochutnáme.

Pes a kos

Byl jeden les,
u lesa pes.
V lese byl kos,
ten kos byl bos.
Říkal si kos:
„Ten pes má nos,
pod nosem vous,
pes by mě kous.

Prosím, prosím, nesu boty,
spravte mi je do soboty!
Deset stehů sem a tam,
Ve svátek je nosívám.

Věty na procvičení hlásky S:

Standa cestuje autobusem. U silnice stojí silné stromy. Na louce se pasou husy. Slávek má novou vestu. Slunce svítí. Standa chodí do sedmé třídy. Po silnici jede autobus. Sokol sedí na skále. Na sloupu je světlo. Na míse je maso. V seníku je seno. U lesa stojí samota. Slízl jsem sladkou smetanu. Musíme pořádně propéct maso. Po lese pobíhá pes. Pekař peče křupavé housky.

Pracovní list na procvičení hlásky Z

zima, zívá, zisk, zinek, Zita, zimník, zídka, zeď, zem, zelí, zebe, zelený, zelenina, zedník, zemitý, ze zad, záda, zatím, zase, zadní, zalévá, záhon, zametá, zámek, závidí, závoj, zajíc, záhuba, zánět, záplata, závin, závodník, základ, záplava, zápalka, záhyb, záklon, zákop, záminky, záplava, zob, zobe, zobák, zotaví, zoologická, zotavovna, Zola, pozoun, zouvá, zoubek, zoufá, zuby, zubní, zuje, zůstal, zubí se

vozí, kazí, kozí, házím, mizí, mezi, vozík, mlází, kozy, saze, leze, veze, chůze, meze, na voze, na noze, peníze, Honza, Líza, lízá, koza, váza, míza, blůza, lezou, vezou

zbytek, zbyde, zbledne, zbavil, zbojník, zbohatne, zabouchá, zde, zdola, zdobí, zlomí, Zdeněk, zdáli, zdaleka, zdivo, zjev, zjevný, zhoubný, zhusta, zlo, zle, zhudební, zmije, zmatek, zmítá, zmatek, zmýlí, zmařil, znak, znakový, znova, známka, zvon, zvuk, zvyk, zvonek, zvaný, zvolený, zvyklý, zviklaný, zvedený, jizba, nazbyt, pozbyl, kůzle, dovezl, hnízdo, vzadu, vzal, neznal, neznámý, naznak, nuzný, náznak, jizva, pozvání

Zuzana, zazněl, zavázal, zakázal, zaházel, zazobaný, zamazal, zamezil, zmizí, zvítězí, zaleze, zazvoní, závažný

Doplňovačky

Čáp má dlouhý

..... je jedovatá.

Ve jsou vajíčka.

Musíme si čistit

V peněžence mám

V krabičce jsou

Básničky

Honza vozí po chodníku malou Zuzku ve vozíku.

Honza letí jako blázen, Zuzka padá z vozu na zem.

Ze země se Zuzka zvedá, do vozíku znovu sedá.

Honza teď vůz zvolna veze,

Zuzka bez nehody jede.

Jízda s Honzou není zlá,

Zuzka zábavu z ní má.

Zuzaně je velká zima,

ze zimy tu tuze zívá.

Jen, Zuzanko, nezívej,

Zatop a bude ti hej!

Zvoní zvonek!

Kdo je venku?

Malý Honzík.

Jdi tam, Zdeňku,

a zavolej na Zuzanku.

Za vesnicí pod lesem u zelené meze,

leze, leze, jezevec, zelí z pole veze.

Za jezevcem dívá se zajíc u meze,

kam ten tlustý jezevec zelí zaveze.

Zvědavý zajíc

Za vesnicí pod lesem

u zelené meze

leze, leze jezevec, zelí z pole veze.

Za jezevcem dívá se zajíc u meze,

kam ten tlustý jezevec zelí zaveze.

Zajíc v zelí

Zaleze zajíc do zelí,

zavolej na něj, Zdeňku!

Zavolal Zdeněk zajíce,

zajíc je ze zelí venku.

Věty k procvičení hlásky Z:

V zimě jezdíme na saních. Zasunul zásuvku do stolu. Sedl na zelenou mez. Zuzana se Zbyňkem vezou vozík. Na zahradě máme záhon zelí. Zasadili jsme sazenice. Jsou to sourozenci Zuzany. Na zastávce zastavil spěšný vlak. Byl to vzácný nerost. Zloděj si vzal zlato. Zedníci stavějí zeď. Zítra povezu Zuzanu k zubaři. Bolí mě záda. U dveří zazvonil zvonek.

Pracovní list na procvičení hlásky Č

oč, pláč, fáč, toč, tlač, otoč, kolotoč, tluč, buč, fuč, huč, netluč, nač, koláč, hlídač, spáč, pláč, boháč, lamač, opékač, meč, peč, kleč, upeč, leč, míč, bič, tyč, klíč, topič, holič, čistič, balič, chladič, volič

čocka, kočka, počká, kačka, klička, tečka, babička, líčka, léčka, mačká, víčka, lavička, lodička, palička, vidlička, omáčka, očka, víčko, honička, jablíčka, vajíčka, Anička, Evička, míčky, ovečky, počty, kolečko, mlíčko

čolek, čokoláda, čokl, čoud, čouhá, čoudí, čumák, čuník, čumí, čuchá, čaj, čáka, čáp, čas, často, čajník, čadí, čapne, čalouník, čelo, čeká, čep, čepel, čenich, Čechy, Češi, četba, čelenka, češe, čelí, čejka, Čeněk, čičí, čin, čichá, číslo, čím, čilý, čítá, číhá, čistý, činka, čítanka, činely, čípek

kočí, točí, hučí, léčí, oči, mečí, tančí, klečí, peče, teče, bečí, vleče, učí, meče, počítá, vyčítá, nečeká, čtení, klučina, pečeně, počátek, buček, ptáček, vláček, flíček, výčep, míček, pantoflíček, počítadlo, člun, ční, článek, člověk, čmelák, čpí, čte, čepička, čumáček, kočička, čajíček, čocka, čokoláda, čmelák, človíček, holčička.

Doplňovačky

Maminka peče

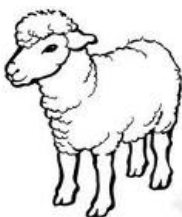
Rytíř má ostrý

Do zámku patří

Slepička snáší

Na louce se pase

Mám rád/a

Básničky

Evička a Jeníček mají plno autíček.
Dětem půjčí opičky, autíčka i kočky.
Mají také domeček, ten postaví dědeček.

Babiččina kočička
kulatá má očička.
Maličké má tlapičky,
jak mívají kočky.
Čilou kočku pochovám,
pak jí koláč, mlíčko dám.

Když svítí hvězdičky,
spí všechny dětičky.
Když svítí sluníčko,
už je ti raničko.

Markéta si povídá s kočkou
Co máš čičíčí,
v misce kočičí?
Mám tam mlíčko,
lízáníčko,
jenže málo,
moc maličko.
To je jako nic,
naleješ mi víc?

Říkanka pro Ivánka
Čí má očka
černá kočka,
čí má oči, čí?
Oči kočičí!
Číhá kočka,
černá kočka,
na červený míč.
Kočka počká,
míč nepočká-
Kočko, míč je pryč.

Věty k procvičení hlásky Č:

Evička často pláče. Ovečka se pase na paloučku. Anča má černé oči. Babička peče koláče. Čeněk chodí s dědečkem na kolotoč. Děvčata ráda tančí. Holčička má červený míček. Evička pije mlíčko. Mám rád večerníček o včelce Máje. Evička ráda jí mléčnou čokoládu. Kočička si hraje s klubíčkem.

Pracovní list k procvičení hlásky Š

Koš, máš, náš, voláš, dáváš, nůž, tuš, kaluž, Miloš, listonoš, salaš, jíš, piš, výš, vidíš, víš, již, myš, honíš, myješ, máváš, konáš, táhneš, piješ, veš, lež, pleš, meleš, jedeš, běž, táhneš

šok, šotek, šohaj, šum, šumí, šumák, šumot, šup, šuměnka, šupina, šunka, šoupá, šoupátko, šaty, šatna, šála, šátek, šakal, šachy, šatník, šedý, šedivý, šel, šelma, šeptá, šepot, šéf, šev, šek, šejk, šíp, šípek, šípy, šídlo, šel, šíje, šidí, šibal, šidítko, šilhá, šik, šikovný, šikula, šikmý

koše, naše, duše, kouše, vaše, kaše, Máša, Dáša, Váša, Vašík, košík, uši, hoši, vyšívá, věšák, ušije, věší, Valaši, košile, plíšek, pěšina, tiše, plošina, ošidí, škola, škytá, tužka, liška, myška, výška, jíška, našla, šlape, mašle, ošklivá, oštěp, koště, šla, ještě, lepší, piškot, píšťala, leští, špiní, oškube, vyškube, škodí, šnek, šmouha, šlape, šlehá,

škopek, štěká, šmik, štít, škeble, špína, špendlík, švihadlo, špunty, špatný, špenát, štípe, švihá, šťáva, štěně, štěp, štěpina, švihá, šťovík, štika, štětka, šve, pyšný, višně, šiška, šušká, šasek, šešulka, šišatý, píše, šišinka, šuškanda, píšeš, pišíšinda

Doplňovačky

V kuchyni máme

Papír stříhám

Tatínek rád nosí

Kočka chytá

Ve škole píší

V řece plave

Básničky

Šišli, myšli

Šeptal myšák myšátkům, svým šedivým šišlátkům:

Myšli, pišli, šišli, kam by myšky přišly?

Do šišlavých jeslí.

Snad by se tam vešly

Máša volá na Matouše:

Vaše štěně všechno kouše.

Kouše moji galoši, tašku, šaty, plášť.

Máša volá, Matouši,

pěkné štěně máš.

Šumí, šumí, deštík,

Dášo, nemáš deštník?

Tady šedý deštník máš,

po dešti pak mi ho dáš.

Šiška

Spadla šiška na Františka.

Počkej, šiško šišatá,

budem péci dobré věci,

büchty jako ze zlata.

Šup do pytle, šiško,

už mám plné břicho.

Jak se liščí táta stará o liščata

Po pěšině k lesíčku

nese lišák mošničku,

čeká liška s liščaty,

co dostanou od táty.

Volá lišák na lišku,

aby vyšla z pelíšku,

že jim našel v houštině

žlutou kobližku.

Věty k procvičení hlásky Š:

Máša má mašli. Dědoušek šel po pěšině. Hoši již chodí do školy. Míša má rád kaši. V koši je myška. Na věšáku visí šaty. Dáša má malé štěně. Štěpán a Ríša chodí do školy. Ušák má pelíšek v houští. Vlaštovka šveholí. Ty ještě nevíš, kam jedeš? Višně mají sladkou šťávu. Naši hoši mají špinavé uši. Na věšáku visí šedá košile.

Pracovní list na procvičení hlásky Ž

žok, žold, žolík, žokej, Žofie, Žofka, žoužel, žula, žumpa, župan, žába, žalud, žaludek, žáci, žádá, žáha, žena, želva, žene, žehlí, žemle, žení, ženatý, ženich, želé, žito, žije, židle, živý, život, Žid, živel, živina, žiletka, žínka, žihadlo, živůtek lože, lyže, kůže, nože, věže, maže, líže, váže, louže, klouže, ježek, Božena, manžel, dohlížel, může, lže, ležel, bažant, užovka, muži, sněží, leží, požitek, užívá, nožík, dluží, obživa, kožich, mžiká, okamžik, náleží, v louži, množina, každý

vlažný, dlažba, nažloutlý, něžný, loupežník, běžný, ždímá, služba, tužba, dlužen, žhavý, kožní, mužný, mátožný, žlutý, žlab, žlábek, žně, žloutek, žloutenka, Evžen, obžalovaný, žluna, žvýká, žvaní, dožítky

Doplňovačky

Na dubu rostou

Doma chováme V kuchyni sedíme

na

Medvěd má teplý

V rybníce žije

Rumcajs je

Básničky

Žalovala žába žábě, že má život těžký, že jí bolí obě nohy, že nemůže pěšky	Žalobníček, žalobníček, posadil se na žebříček, Žalobníčku, dej mi ručku a nežaluj na žebříčku. Žalobníčku, dej mi ručičku, dám ti na ni růžičku.
--	---

Ježek- ježek- ježek měl pět koloběžek. Každý škemral: „Ježku, půjč mi koloběžku.	Žába skáče, klouže v blátě, bláto má až na kabátě. Potom skočí do kaluže, umyje si bláto z kůže.
---	---

Hledám žejdlík v žitě, leží na pažitě. U pažitě louže a v louži to klouže. Žuch, žuch žuchajda, župy, župy, župajda! Lížu želé, žvýkám žužu, žaludy žvýkat nemůžu.	Žvatlá želva blažená, že má zemle Božena. Žampiony, žlutý žloute, pažitku- to je pochoutek.
---	--

Žalobníček, žalobníček posadil se na žebříček,
dej mi ručku a nežaluj na žebříčku.
Žalobníčku, dej mi ručičku, dám ti na ni růžičky.

Věty k procvičení hlásky Ž:

Ženci požali žito. Žalobníček žaluje. Čížek je malý ptáček. Malá židle je židlička. Malý nůž je nožík. Běžel až k žitnému poli. Zažili jsme velkou žízeň. Ježek je užitečný živočich. Na konci žní jsou dožínky. Žofka je pilná žáčka. Želva žije ve vodě. Evžen žvýká žvýkačku. Vajíčko má žlutý žloutek. Venku sněží, pojedem na lyže. U stolu stojí žlutá židle. Žofie jezdí na koloběžce. Růže jsou růžové. Po silnici běží bažant.

Pracovní list na procvičení hlásky R

TR- trn, trnka, trhá, trní, trpí, trčí, trp, trpký, trpce, trpělivě, trpaslík, trhlina, trvá, trpítel, trk, trknout, trh, trhat, trhnout, trháč, tráva, trápí, trávník, trám, trápení, trať, trafika, trapič, trpně, trénovat, trestá, triko, trik, tribuna, trýzeň, trochu, trosky, trošku, trousí, trouba, troubí, troud, truhla, trubka, trup, trůn, truhlík, trubec, trubač, trubice, truchlí, trojkolka

vítr, metr, Petr, litr, svetr, kmotr, mistr, kilometr, lotr, alabastr, strkal, strčil, strpení, strnad, petrklíč, petržel, kotrmelec, strk, utržil, utrhnul, utrousil, chatrný, chytrý, jitro, játra, chatrč, citron, čtrnáct

FR- frk, frnk, frč, frnká, frčí, frkat, frknout, frčet, frak, fráček, freska, Francie, Frantík, František, kufr, kafr, fráze, frnět, fraška, fréza, afrikán, frézie, fronta, zafrkal, Frýdek, Frenštát, Frýdlant, Afrika

VR- vrk, vrch, vrč, vrš, vrká, vrchní, vrčí, vrkot, vrchol, vrchovatý, vrba, vrhá, vrtá, vrt, vrhač, vrták, vrtačka, vrtí, vrz, vrzá, vrznout, vrstva, vrtochy, vrtule, vrtkavý, vrtnout se, vrstevník, vršek, vrbka, vrbina

vrána, vrata, vrabec, vrak, vrátň, vrásky, vratký, vrásky, vratký, Vranov, Vráťa, v ruce, v reklamě, v republice, v růži, v rukávě, v radosti, v roce, v rodině, v raketě, v révě

BR- Brno, brko, brčko, brnkne, brva, brnká, brtník, Brdy, brní, brnění, brzy, brzičko, brzdy, brzdí

Brada, brázda, bradla, branka, brekot, brýle, broskev, brusinky, brož, brousek, brouk, brousit, brouček, Broumov

Obr, bobr, zubr, zebra, kobra, obrana, dobrák, obraz, ubrus, obrna, dobrman, brloh, dobrotivý, obrok

HR- hrst, hrk, hrká, hrčí, hrb, hrbol, hrdý, hrdlo, hrtan, hrkat, hrc, hrcá, hrbolatý, hrnek, hrníček, hrdina

GR- gram kilogram, grafika, granát, gramofon, graf, gramotný, grafický, gramatika, groš

Tygr, legrace, biograf, bagr

CHR- chrt, chrčí, chrlí, chrní, chrpa, chrlič, chrst

chrám, chrápe, chrání, chrastí, chrastítko, chraptí, chrapot, chrást, chrup, chromy, chroustík, chrobák

vichr, machr, ochrnutý, ochrana, vychrtlý, pochroumaný, záchrana, sychravý,

KR- krtek, krčnící, krmítko, krb, krkavec, Krkonoše, krmítko, krmič, krmení, krčí
krám, kraj, krajina, kráva, král, krabice, krajíc, krajka, králík, Krakonoš, krém,
krev, krokodýl, Kristýna, kroupy, krůta, krupice, krumpáč, krutý, krůček, kružítko
okr, cukr, pokrm, pokrok, okraj, kokrhá, cukroví, cukrkandl, výkres, skryše,
nákres, okres, zakrytý

PR- prší, první, prvky, prsty, prám, pravítko, Praha, práce, princ, kapr, kopr,
zpráva, správný, kopretina

DR- drzý, drbe, Drda, drvoštěp, drahý, dráha, droždí, drobeček, družka, drůbež,
hadr, pudr, nádraží, vědro, vydra

MR- mrk, mrkvička, mrkev, mrská, mrak, mrazivý, mravenec, mrož, humr,
camrá, soumrak, zamrzlý, zmrzlina, mrakodrap

CR- crnk, cvrnká, Crha, srpek, srna, sršeň, srnec, srneček, srdíčko, srážka,
srolovat, srozumitelný, srub

ZR- zrno, zrníčko, zrcadlo, zraje, zrak, zrada, z ruky, z ryby, s rizikem, nezralý,
zázrak, nezraje, vyzraje, nezrudne, nezrychlí

ČR- črta, črtá, črtat, črt, náčrtník, načrtnul, náčrt

ŠR- šrám, Šrámek, šramot, zašroubovat, šrot, šroub, šroubek, šroubovák,
šrajtofle, našroubovat

ŽR- žrát, žralok, žravý, žravost, lidožrout, žrádlo, žrout, sežral, rozežraný

R ve skupině hlásek uvnitř a na konci slova po souhlásce

Afrika, adresa, angrešt, bystrý, čtvrtek, čtvrtka, dobrý, doprava, cvrček, hadry,
kapradí, monogram, náhrada, nákres, nesrovná, nákres, ostružina, ostrov,
ostruha, oprava, obratný, pátrá, patrně, ponrava, petržel, petrklíč, strach, straka,
soustruh, strašidlo, strom, vybraný, vykročit, vytrpěl, zahraje, zázrak, zamrkal,
zrušil, zaprášil, zítra

R uvnitř a na konci slova po samohlásce

arch, armáda, Arnošt, barva, cirkus, červený, červenec, čert, dírka, farma,
horník, horko, kurník, Karla, mlékárna, muchomůrka, narkóza, Mirka, Orlík,
párky, sirka, žertuje, verše, tvorba, turnaj, udírna, utěrka, stěrka, zornice,
zarputilý

Astor, amatér, bazar, car, dar, dvůr, doktor, celer, husar, jar, ještěr, kanár,

kráter, komár, kávovar, klavír, mor, lihovar, motor, netopýr, netvor, ovar, pór, papír, pivovar, sýr, sbor, tvor, tábor, tur, teploměr, tlakoměr, vor, var, vzor, výr, štír, žer

R uvnitř slov mezi dvěma samohláskami

barák, baráček, barevný, beránek, beruška, bačkory, borovička, barikáda, Beroun, cáry, cigareta, čaruje, čarodějnice, Dora, Dorotka, dárek, darebák, Horák, horal, horolezec, choroba, choravý, Jára, Jaruška, Irena, ironický, Karel, koryto, kytara, komora, karavan, kocourek, kamarád, koroptev, Mirek, Marie, Mourek, meruňka, náramek, národ, nerad, nerost, orat, obora, parohy, párátka, porost, paroží, porucha, párek, potvora, starý, sýkora, syrová, sirotek, škvarky, škvíra, širák, tvaroh, tábory, teploměr, ubere, Věra, výročí, výrobek, vzpoura, zarazí, žirafa, žere

R na začátku slov

rub, Rubikon, rubín, ruka, ručka, Ruda, rudý, rukáv, rukavice, Rumunsko, rum, runda, rupne, Rusalka, rušení, rušný, růstový, různý, růže, růžový, růžek
roba, rod, rodový, rodina, rodiště, rogalo, roh, rohatý, rohlík, roleta, rolák, ropucha, rosa, rosol, rostlina, roštěná, roudy, roub, rovnice, rovnátka, rovník, rovnováha, rozum, rozkaz, rozkázal, rozpočet, rozváděl, rozpustný, rozešel, roztomilý, rozemlel, rozjedený, rožeň
rabovat, racek, ráček, ráčkovat, radit, rada, radnice, radní, Radek, Rafan, rafne, rákos, rakev, Rakovník, rámeček, rampa, rampouch, rameno, ramínko, Rama, ráno, rasa, rašelina, razítko
rébus, rebel, recituje, reflex, regál, rekord, reklama, rendlík, renesance
ryba, rifle, rýha, rychlík, rým, Rýn, rýnský, rypadlo, rýpe, rytmus, ryzec, rizoto
brambory, brusírna, bratrský, bystrozraký, dobrodruh, chrabrý, cukrovar, krátkozraký, kreslárna, literatura, nadprůměrný, program, profesor, rarášek, rozhovor, trojhranný, trojbarevný, traktor, prohra, rozruch, reportáž, trezor

Doplňovačky

Bratr hraje na je zdravý. Jak ke kalhotkám přišel.

..... je studená. je jedovatá. Na Vánoce jíme

Básničky

Krouží, krouží havrani,
nad lesem a nad strání.
Krouží, krouží vrány,
nad poli a lány.
Vykroužily černý mrak,
krákoraly krák, krák, krák.

Krákorala černá vrána,
krákorala na havrana:
„Milý strýčku havrane,
kdy už jaro nastane?“
„Brzy, brzy, milá vráno,
jaro bude možná- ráno.“

Ráčata se mračí, když je staří raci
místo krásných račích her
učí říkat správně ER.
Vzdorně mručí: „Chcem si hrrrrrrrrát“,
rrrrrrráčci mohou rrrrrrrráčkovat.

Každé ráno malý krtek
hrabe velkou krtinu.
Hrabe, hrabe, vyhrabuje,
zryje celou krajinu.

Na trávníčku stromek stojí,
pod stromkem se strýc kos strojí.
Co to troubí? Kos se plaší,
že na stromě strašně straší.
Troubí, troubí na stromečku
paní straka na trubičku.

Trnky, trnky, trpké, chudé,
kdo vás, trnky, trhat bude?
Trpaslíček trnky trhá,
trhání mu dlouho trvá.
trhá trnky v trní v lese,
do trhu pak trnky nese.

Mravence prý bolí krček,
cvrká v trávě strýček cvrček.
Cvrky, cvrky cvrk,
zavažte mu krk.

Malý brouček v trávě brečí,
broučková ho jísti učí.
Dává broučku do pusinky
broskve, trnky a brusinky.
„Prach a broky.“ táta broukne
a na broučka trochu houkne.
Broučkovi se brada klepe,
brečí, ale už jí lépe.

Věty k procvičení hlásky R:

V brázdě sedé černá vrána. Na trhu prodávají trhovci. Strýc Karel bydlí v Praze. Mirek rád hraje karty. Radek hraje na kytaru. Jirka jede rychlíkem do Bratislavy. Na stráni se modrají zralé trnky. Petr má strýčka v Poděbradech. Mám rád cukroví. Kapr a karas jsou dobré ryby. Brambory jsou zdravé potraviny. Ráno zdravíme „dobré ráno“, během dne „dobrý den“, večer „dobrý večer“. Ráno bývá tráva orosená.

Pracovní list na procvičení hlásky Ř

DŘ- dříví, dřímá, dřímota, dříč, dřina, dřít, dřív, dříve, dřívko, dřívější, dřep, dřepy, dřevo, dřevák, dřevnatý

odře, odřený, odřekl, Ondřej, Oldřich, Jindřich, hadřík, modrý, modřina, nadřizený, zmoudřelý, třídič, třidenní, třicet, třikrát, tříletý, třídní, třináct, třímá, tříti, třísni, tříslo, tříští

TŘ- tři, třída, třídí, třídič, třidenní, třicet, třikrát, tříletý, třídní, třináct, třímá, tříti, třísni, tříslo, tříští, tře, Třeboň, třešně

bystře, mistři, Petřík, tetřev, větřík, výstřel, vystříhal, zatřít, utřít

kmotře, natřásal, otřes, otřepaný, Petře

BŘ- břídil, břidlice, břicho, břínka, břítva, bříza, břecha, břechan, Břeclav, břemeno, břevno, břez

dobře, obří, obřadný, na břehu, v březnu, žebřík

PŘ- příboj, příbor, příbytek, přiděl, příhoda, příjmení, příspěvek, přímka, případ, příplatek, přístav, přívál, přízvuk

příroda, přirážka, přírodopis

přece, předmět, přehrada, přejel, přestávka, přezka, přadlena, přání, přát, přátele, přátelství

kopřiva, kufřík, nepřítel, nepříjemný, nepřející, napřed, napříč, napřáhl, pepřený, upřímný

KŘ- křičí, křídla, křída, křik, křísí, křívka, křížek, křeček, křemen, křen, křoví, kroupe, křupky, křupavky

okřikne, nekřič, skříň, skřípe, skřivan, skřítek, výkřik, vykřikne, uskřípne, zaskřípe, zkřížený, křtiny

CH- chřípí, chřipka, chřest, chřestí, chřestýš, chřadne, chřástá, chroupe, chrupe, chřtán

HŘ- hřib, hřibek, hřibě, hřát, hřichy, hřímá, hříšný, hřiště, hřebec, hřeben, hřebcín, hřebík, hřebínek, hřebíček, Hřensko

hřbet, hřbitov, hřmět, hřmět, hřmot, hřmotí

MŘ- mřínek, mřít, mříž, mřížka, mřížkový, mříže, vymřít, mřenka, umřít, umře,

VŘ- vřídlo, vřidek, vříská, vřít, v Řecku, v ředitelně, vřes, vřesoviště, vřeští, vřetenko, v řadě, vřava

otevře, vavřín, vyvřel, zavřel

STR- stříbro, stříbrný, stříká, střípek, stříhat, střílet, postřílet, střecha, středa, střádá, střásá, střep, střepe, střelec, vstřebá

ZŘ- zřícenina, zřídka, zřídí, zřítíl se, zřízení, zřízenec, zředit, zřejmě, zřetelně, z řeky, z řady, uzřel, pozře

Ř na začátku slova

řici, říčka, řidič, řídí, říkadlo, řídítka, Říha, Řím, říjen, řízek, řemen, řemeslo, řemínek, ředitel, řeka, řezník, řádný, řádek, řapík, řasa, řasnatý, řasinkový, řve

Ř v poslední slabice či po slabice uvnitř slova

boří, daří, hoří, Jiřík, Jiřina, kouří, paří, peří, peřina, spoří, naříká, šíří, tvoří, září, dveře, bouře, hoře, koření, moře, neřekl, ořech, kořen, pařez, tváře, náradí, vyřadí, seřadí, skořápka, jeřáb, zařadí

Ř uprostřed slova po samohlásce a před souhláskou

bouřka, dvířka, hořký, hořčice, hořčík, Jířka, Jiřčin, lékařský, lékařství, knihařství, knihařka, Mařka, malířská, malířství, vaře, vuřty, tvaře, svaře, zářný

Ř na konci slova

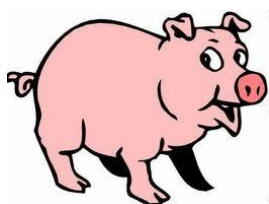
dař, dovnitř bylinář, hoř, havíř, hodinář, hovoř, keř, kouř, kadeř, knihař, kuchař, lékař, mlynář, malíř, pepř, počtář, sadař, tesař, včelař, vikýř, vepř, uvnitř, zvěř, primář, opravář, rybář, trakař, truhlář, porukář

dřevař, kořenář, přetřel, předříká, předřadí, řebříček, Řehoř, řeřicha, řemenář, řepařský, překřičí, přepepří, přeřadí, přeřekl se, přivřel, přiskřípl, přetřásal, postříbřil, přeřazen

Doplňovačky

Na jídlo používáme Vlasy si češu Do dávám oblečení.

V létě opékáme Ve chlívků žije V jsou pecky.

Básničky

Řežu, řežu dříví,
už jsem celý křivý,
řežu dříví z ořechu,
narovnáám je na střechu.
Řežu, řežu polínko,
uvař kaši, maminko.

V řece kapři hovoří,
z moře táhnou úhoři.
Daří se jim dobře v řece,
to je druhý domov přece.

Přes Petřín dnes přešel tchoř z Kokořína na Okoř.
V řídkém křoví pod Okoří tchoř vede řeč s třemi tchoři.
Říkám přímo, je to dřina především pak pro tchoře,
jít na Okoř z Kokořína a na Petřín z Okoře.

Táta dře se u dříví,
div si páteř nezkřiví.
Naříká si na dřinu,
má od dříví modřinu.

Zapřáhli jsme osm koní,
zapřáhli jsme koníčky.
Mají zlaté podkověnky
v nich stříbrné hřebíčky.

Natři tři kořeny,
natři tři dřívka,
natři tři modříny,
přivolej hříbka

Řehtá hříbě na nádvoří,
že ho kočí hladem moří.
Řehtá hříbě, hlavou třese,
řezanku mu kočí nese.

Zavři pusu, Petříku,
nekřič nám na chodníku.
Otevři si klíčem dvířka,
zavři je pak jako Jiřka.

Pekař peče housky,
uštípuje kousky.
Pekařka mu pomáhá,
uštípují oba dva.

Věty k procvičení hlásky Ř:

Při bouřce hřímá. U skříně skřípají dveře. Jiřík chodí do třetí třídy. Řidič řídí auto. Suché dřevo dobře hoří. Křída je křehká. Při střelbě se musí dobře mířit. Jiřka má ráda třešně. Přijdu ve středu ve tři. Počítáme: třicet, třicet jedna, třicet dva..., čtyřicet, čtyřicet jedna. Auto má čtyři kola. Dřevo břízy dobře hoří. Mistře Petře, nepřepeři toho vepře. Tříkolka má tři kola. V lese rostou hříbky. Musím přestěhovat skříň.

K napsání některých částí cvičení jsme využili poznatků logopedické asistentky Mgr. A. Říhové, vlastních námětů a literatury autorů:

J. Vyštejn, 1991, s. 95- 145;

H. Treuová, L. Linhartová, 2002, s. 9- 85, s. 126-191.

V seznamu literatury uvádíme další autory publikující logopedické texty, říkanky, hádanky aj.